Bernard-Henri Lévy

Acest virus care ne sminteşte

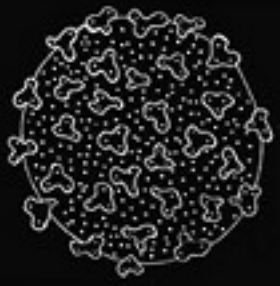

ACT şi Politon

ACEST VIRUS CARE NE SMINTEŞTE

Ce virus qui rend fou

Copyright © Editions Grasset & Fasquelle, 2020.

© 2020 Editura ACT și Politon pentru prezenta ediție românească

Editura ACT și Politon
Str. Înclinată, nr. 129, Sector 5, București, România, C.P. 050202.
tel: 0723 150 590, e-mail: office@actsipoliton.ro
www.actsipoliton.ro

Traducător: **Mădălina-Andreea Ungureanu**

Redactor: **Maria Nicula**

Tehnoredactor: **Teodora Vlădescu**

Coperta: **Marian Iordache**

Copyright Manager: **Andrei Popa**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

LÉVY, BERNARD HENRI
Acest virus care ne sminteşte / Bernard-Henri Lévy; trad.: Mădălina -Andreea Ungureanu. - Bucureşti: ACT şi Politon, 2020

ISBN 978-606-913-689-8
I. Ungureanu, Mădălina-Andreea (trad.)
61

AVERTISMENT: Distribuirea, copierea sau piratarea în orice fel a acestei cărți nu este pedepsită numai prin lege, dar contravine și tuturor normelor și principiilor etice și sănătoase pe care un astfel de titlu le promovează. Ce fel de efect va avea energia pe care vreți să o transmiteți mai departe, dacă aceasta vine prin furt, ilegalitate și lipsă de respect față de autor și față de toți cei care au contribuit la crearea acestei cărți, astfel ca ea să ajungă la dumneavoastră? Împărtășiți cu ceilalți informațiile importante, valorile și lecțiile pe care le-ați aflat din acest material, într-un mod corect și responsabil.

BERNARD-HENRI LÉVY

ACEST VIRUS CARE NE SMINTEȘTE

Traducere din limba franceză de
MĂDĂLINA-ANDREEA UNGUREANU

ACT și Politon

2020

DE ACELAŞI AUTOR

Bangla-Desh: nationalisme dans la révolution, Maspero, 1973. Reeditată de Livre de Poche sub titlul: *Les Indes rouges*, 1985.

Barbaria cu chip uman, Editura Humanitas, 1992.

Le Testament de Dieu, Grasset, 1979.

L'Idéologie française, Grasset, 1981.

Impressions d'Asie, Le Chêne/Grasset, 1985.

Éloge des intellectuels, Grasset, 1987.

Les Aventures de la liberté, une histoire subjective des intellectuels, Grasset, 1991.

Les Hommes et les Femmes (cu Françoise Giroud), Orban, 1993.

La Pureté dangereuse, Grasset, 1994.

Le Siècle de Sartre, Grasset, 2000.

Réflexions sur la Guerre, le Mal et la fin de l'Histoire, précédé des Damnés de la guerre, Grasset, 2001.

Rapport au président de la République et au Premier ministre sur la participation de la France à la reconstruction de l'Afghanistan, Grasset/La Documentation française, 2002.

Qui a tué Daniel Pearl?, Grasset, 2003.

American Vertigo, Editura Nemira, 2007.

Ce grand cadavre à la renverse, Grasset, 2007.

De la guerre en philosophie, Grasset, 2010.

La Guerre sans l'aimer, Journal d'un écrivain au coeur du printemps libyen, Grasset, 2011.

L'Esprit du judaïsme, Grasset, 2016.

L'Empire et les cinq Rois, Grasset, 2018.

Lista continuă la sfârşitul cărţii.

CUPRINS

PROLOG 9

Capitolul 1
Întoarce-te, Michel Foucault 21

Capitolul 2
O surpriză divină 37

Capitolul 3
Deliciile izolării 55

Capitolul 4
Viața, zic ei 71

Capitolul 5
Adio lumii? 89

PROLOG

Şi eu am fost uluit.

Dar ceea ce m-a uluit cel mai tare nu a fost pandemia.

Fiindcă dezastre de felul acesta au existat întotdeauna.

În urmă cu un secol, gripa spaniolă, cu cei cincizeci de milioane de morţi ai ei, a făcut, cu siguranţă, mai multe victime decât va face Covid.

Ca să rămân la epoca noastră, cea pe care am trăit-o şi eu, omenirea a cunoscut, începând cu mai 1968, celebra gripă din Hong Kong, din cauza căreia un milion de oameni au murit cu buzele cianotice, din cauza hemoragiei pulmonare sau sufocându-se (în realitate, această gripă nu este chiar aşa de „celebră", fiindcă, la începutul crizei, când i-am dedicat una dintre Notiţele

mele*, am constatat că a fost aproape cu totul dată uitării!).

Cu zece ani înainte de gripa din Hong Kong, la fel de ştearsă din memoria colectivă, fusese gripa asiatică, pornită tot din China, care s-a răspândit în Iran, Italia, estul Franţei şi America şi care a făcut două milioane de morţi (dintre care 100.000 în Statele Unite şi probabil la fel de mulţi în Franţa, în spitale insuficient dotate în care cadavrele, după cum povestesc ultimii martori, erau îngrămădite în sălile de reanimare fără să poată fi scoase).

Nu, cel mai uluitor a fost modul foarte ciudat în care s-a acţionat de data aceasta.

Şi nu doar epidemia de Covid s-a abătut asupra lumii, ci şi epidemia de frică.

Am văzut oameni altfel curajoşi din fire care, acum, au fost paralizaţi.

Am auzit intelectuali, care au fost martori şi la alte războaie, reluând retorica inamicului invizibil, a luptătorilor din prima şi a doua linie, a războiului sanitar total.

---

* În original, Blocnotes, secţiune a blogului lui Bernard-Henri Lévy (http://www.bernard-henri-levy.com/category/actualite/bloc-notes), în care acesta comentează evenimente actuale. (n.tr.)

Am văzut Parisul golindu-se, ca în *Jurnalul* despre Ocupație al lui Ernst Jünger.

Am văzut metropolele lumii transformându-se în orașe-fantomă, cu bulevardele tăcute ca niște drumuri de țară, în care zilele, cum spune Hugo, erau la fel ca nopțile.

Am văzut, în înregistrări video pe care le-am primit din Kiev, Milano, New York, Madrid, dar și din Lagos, Arbil sau Qamishli, trecători rari, grăbiți, care păreau să fie acolo numai ca să amintească de existența unei specii umane, dar care treceau pe celălalt trotuar, cu ochii în pământ, atunci când apărea o altă ființă umană.

Am văzut cu toții, de la un capăt la altul al planetei, în țările cele mai sărace, ca și în marile metropole, populații întregi care tremurau și se lăsau mânate spre casele lor, uneori cu lovituri de bâtă, așa cum sunt alungate sălbăticiunile în vizuinile lor.

Manifestanții din Hong Kong au dispărut ca prin minune.

Militanții Peshmerga*, războinicii al căror nume spune că știu să înfrunte moartea, s-au baricadat în tranșee.

---

* Peshmerga sunt forțele militare din regiunea autonomă a regiunii Kurdistan din Irak. Întrucât armatei irakiene îi este interzis să intre în regiunea Kurdistan, Peshmerga, împreună cu filialele lor de securitate, sunt responsabile pentru securitatea regiunii Kurdistan. (Unde nu este specificat altfel, notele aparțin redactorului.)

În Yemen, saudiții și rebelii Huthi*, care se aflau într-un război interminabil, au încheiat un armistițiu încă de la anunțarea primelor cazuri.

Gruparea Hezbollah s-a retras în izolare.

Gruparea Hamas, care înregistra pe atunci opt cazuri printre membrii ei, a declarat că nu mai are decât un scop de război, acela de a obține măști de la Israel: „Măști! Măști! Regatul nostru pentru măști! Dacă e cazul, vom lua viața a șase milioane de israelieni".

Daech** a declarat Europa zonă de risc pentru combatanții săi, care au șters-o ca să-și sufle nasul în batiste Kleenex cu eucalipt, în fundul unei peșteri siriene sau irakiene.

Panama, fiindcă a depistat un caz suspect, a izolat în junglă 1.700 de indivizi disperați aflați în drum spre granița cu Statele Unite.

---

* Huthi, oficial numiți Ansar Allah, sunt rebelii din Yemen care vor să se separe de Yemen. Sunt sprijiniți de Iran și de grupul libanez Hezbollah în războiul din Yemen. Saleh s-a aliat cu huthi contra lui Hadi, conducătorul Yemenului. Dar toate taberele luptă cu al-Quaeda.

** Statul Islamic mai e numit Daeș, după acronimul arăbesc al titulaturii organizației jihadiste ISIL. Acest acronim semnifică în limba arabă: „cel care zdrobește sau calcă în picioare" și se aseamănă cu alt termen arăbesc: *Dāhis* („cel care seamănă discordie"). Acronimul e utilizat de dușmanii vorbitori de limbă arabă ai acestor jihadiști.

Nigeria, unde, cu câteva săptămâni înainte, făcusem un reportaj despre masacrarea de către jihadiști a satelor cu populație creștină, număra, la jumătatea lunii aprilie 2020, conform agenției de presă AFP, 12 oameni morți de coronavirus, dar 18 omorâți de forțele de securitate din cauza nerespectării măsurilor de izolare.

În Bangladesh, unde mă găseam cu câteva ore înainte ca Franța să-și închidă granițele, tot pentru a face un reportaj, erau adunate toate calamitățile la un loc: aici, se murea de febră denga*, de holeră, de ciumă, de rabie, de febră galbenă și de alte virusuri necunoscute; dar iată că sunt detectate și câteva cazuri de Covid și se închide și Bangladeshul, ca un singur om, în izolare.

Și, într-adevăr, toată planeta, țările bogate laolaltă cu cele sărace, cele care-și permit laolaltă cu cele care urmează să clacheze, îmbrățișează această idee a

* Febra denga este cunoscută și sub numele de „febra oaselor rupte", deoarece durerile osoase pot fi atât de intense încât creează senzația că oasele se rup. Printre simptome: febră, dureri de cap, erupții cutanate asemănătoare celor care apar în cazul rujeolei și dureri musculare și articulare. Există și situații în care poate evolua una dintre cele două forme severe ale bolii: *febra denga hemoragică*, care provoacă hemoragii, permeabilizează vasele sanguine și determină scăderea numărului de trombocite (crește riscul de hemoragii); *sindromul de șoc denga*, care determină o valoare scăzută a tensiunii arteriale.

unei pandemii fără precedent, pe cale de a extermina rasa umană.

Deci?

Oare ce s-a întâmplat?

O răspândire virulentă nu doar a virusului, ci și a discursului despre virus?

O orbire colectivă, ca în romanul lui José Saramago* în care o epidemie misterioasă face ca un întreg oraș să-și piardă vederea?

O victorie a colapsologilor**, care, tot prezicându-ne sfârșitul lumii, simt că se apropie și ne dau o ultimă șansă ca să postim și să ne *resetăm*?

O victorie a stăpânilor lumii, care văd această mare izolare – echivalentă cu „marea închidere" teoretizată de Michel Foucault în textele în care a descris sistemele de putere ale viitorului – ca pe o repetiție generală la un nou tip de control și de urmărire a oamenilor?

---

* Este vorba despre *Eseu despre orbire*.

** Conceptul de „colapsologie" a apărut în 2005 și a fost pus în circulație de doi autori și militanți interesați de tranziția ecologică, Pablo Servigne și Raphaël Stevens. Iată definiția colapsologiei, propusă de ei: exercițiu transdisciplinar de studiere a prăbușirii civilizației industriale și a ceea ce ar putea să-i succeadă, altfel spus o reflecție bazată pe rațiune, intuiție și cercetări științifice recunoscute.

O mare frică, așa ca aceea din 1789, cu toată partea de informații false, de comploturi, de fugă disperată și, într-o bună zi, de revolte lipsite de speranță?

Sau poate dimpotrivă? Un semn încurajator că lumea s-a schimbat, că a conștientizat în sfârșit caracterul sacru al vieții și că, între economie și viață, a ales să fie de partea vieții?

Sau poate, iarăși, dimpotrivă: o emoție colectivă, agravată de canalele de informație și de rețelele sociale, care, bombardându-ne în fiecare zi cu numărul celor aflați la reanimare, al muribunzilor și al morților, ne plasează într-un univers paralel în care nu mai există nicăieri nicio informație și ne înnebunește literalmente? La urma urmei, nu așa funcționează tortura chinezească? Nu s-a demonstrat că sunetul picăturii de apă, repetat la nesfârșit, devine amenințător ca un dragon? Și cum am reacționa dacă cei responsabili cu securitatea rutieră s-ar hotărî să plaseze din kilometru în kilometru o serie de portavoce gigantice care ar vorbi încontinuu despre accidentele mortale din ziua respectivă?

Purtam mereu cu mine un volum prețios, *Discurs asupra servituții voluntare*[*], de Etienne de La Boétie.

---

[*] *Discours de la servitude volontaire*, în original.

Ca să mă ajute să-mi explic această incredibilă supunere la nivel mondial față de un eveniment despre care repet că e tragic, dar în niciun caz fără precedent, aveam amintirile despre René Girard* și dorința mimetică teoretizată de el, mimetism care e și el un virus și, ca orice virus, declanșează pandemii.

Mai era și Jacques Lacan**, care a spus că, în fața apariției unui „moment al realului", unul adevărat, cel care ne rănește și de care ne lovim, care provoacă un gol în ceea ce ne este cunoscut și despre care nu avem nicio imagine (și, de fapt, nu așa se întâmplă cu orice virus nou?), omenirea are de ales între negare și delir, între nevroză și psihoză: Trump care bate din picior că trebuie „eliberat Michiganul" sau conducătorii, îngrijorați de amenințarea, proferată de un colectiv de avocați, cu un „proces Nuremberg al coronavirusului", care consideră că e mai prudent să pună frână lumii întregi.

Era prea devreme să mă hotărăsc pentru o explicație sau alta.

---

* René Girard (1923-2015) – antropolog al violenței și al religiei, profesor emerit de literatură comparată la Universitatea Stanford și la Universitatea Duke din Statele Unite.

** Jacques-Marie-Émile Lacan (1901-1981) – proeminent psihanalist și psihiatru francez, cu contribuții remarcabile în psihanaliză, filosofie și teoria literară.

Și astăzi, în momentul în care scriu aceste rânduri, când încep să se ridice restricțiile, e prea devreme pentru a sparge nu numai codul virusului, ci și codul fricii pe care a provocat-o.

Și, pentru că și eu am morții mei, pe care nu i-am terminat de plâns, nu prea îmi vine să râd cu râsul acela brechtian pe care, poate, ni-l va provoca într-o zi enorma punere în scenă distanțată pe care apelul la distanțare socială a produs-o în fața ochilor noștri uluiți.

În schimb, e timpul să spunem care sunt efectele pe care toate acestea le au asupra societății și asupra spiritului nostru.

E timpul să vorbim despre transformările care au început să se petreacă în ceea ce ne unește și, în același timp, în locurile cele mai obscure și profunde din noi înșine.

Și, dacă e adevărat că, așa cum îi plăcea să spună, nu fără ironie, marelui medic german de la sfârșitul secolului al XIX-lea, părintele anatomiei patologice, Rudolf Virchow, „o epidemie este un fenomen social care presupune și câteva aspecte medicale", acum ori niciodată este momentul să ne recăpătăm prezența de spirit și să încercăm să descriem unele dintre aspectele non-medicale ale acestei povești.

Unele dintre ele sunt pozitive.

Am trăit veritabile momente de civism şi întrajutorare.

Şi niciodată nu ne vom putea bucura îndeajuns pentru că am luat act, în sfârşit, nu doar de existenţa, ci şi de extraordinara demnitate a unei întregi categorii de oameni umiliţi (personal de îngrijire, agricultori, casieri şi casierițe, transportatori, gunoieri, curieri...), care acum au fost puşi în lumină.

Însă alte lucruri sunt supărătoare.

S-au spus cuvinte, s-au luat atitudini, au revenit reflexe care m-au înspăimântat.

Principii la care ţineam, şi care constituie ceea ce au mai bun societăţile occidentale, au fost atacate de virus, şi de virusul virusului, în timp ce oamenii mureau.

Cum şi ideile mor, fiindcă ele se hrănesc din aceeaşi materie ca oamenii, şi s-ar putea ca, după ce epidemia se va fi sfârşit, să rămână şi ele pe mal, ca nişte meduze moarte, dispărute fără să lase urme, fiindcă şi ele sunt făcute, la fel ca noi, aproape în întregime din apă, despre ele am vrut să vorbesc aici, luându-le apărarea.

Prima Frică mondială (în sensul în care spunem despre un război că este mondial): bilanţ de etapă.

Și, pentru că este momentul socotelilor, iat-o și pe aceea, care nu este statistică și e ceva mai dificil de făcut (oare nu spune legea uluirii că, cu cât șocul este mai dur, cu atât mai mult se alterează capacitatea de a medita asupra lui?), a loviturilor pe care le-a primit, în timpul acestei crize ciudate, metafizica noastră intimă: nu este prea devreme să purtăm bătălia aceasta, însă de data asta responsabilitatea și riscul nu le mai revin nici politicienilor, nici medicilor.

CAPITOLUL 1

Întoarce-te, Michel Foucault

Primul lucru care m-a frapat este sporirea „puterii medicale".

Desigur, asta nu e ceva nou.

Iar această putere are o istorie lungă în spate:

Galenus, filosoful-medic, care a fost, pentru că era medic, un fel de ghid al conştiinţei lui Marc Aureliu, Commodus, Septimius Severus.

John Locke, în cazul căruia am ajuns să înţelegem, prin intermediul manuscriselor sale de student la Oxford, cât a contat formarea lui de expert în

bunăstarea corpului pentru conceperea drepturilor omului.

Începând cu Revoluția Franceză, figura magistratului-medic, a cărui imagine emblematică este Cabanis (cruțat în timpul Terorii datorită cunoștințelor sale medicale).

Nu înțelegem nimic, explică Michel Foucault, din măsurile puse în aplicare în epoca clasică de către Stat, dacă nu observăm că ele sunt inspirate în egală măsură de modelul spitalului și de cel al închisorii – *A supraveghea și a pedepsi*[*], da, dar înainte de asta *Nașterea clinicii*[**] și arheologia unei perspective medicale chemate să susțină „științele-putere" contemporane.

Și, de altfel, nu putem reciti acum decât cu stupefacție paginile pe care Foucault le consacră măsurilor

---

[*] Carte din 1975 a filosofului francez Michel Foucault. Este o analiză a mecanismelor sociale și teoretice aflate în spatele schimbărilor apărute în sistemele penale occidentale în epoca modernă pe baza documentelor istorice din Franța.

[**] Publicată inițial în 1963, Foucault propune metoda arheologică pentru a analiza schimbarea epistemică din domeniul medicinei. Cartea încearcă să răspundă la întrebarea: cum s-a medicalizat spitalul, altfel spus, cum s-a ajuns la medicina clinică? Fiindcă în viziunea lui Foucault, clinica reprezintă o nouă conturare a obiectului medical și principiul articulării lui în limbajul pozitivității; clinica nu reprezintă numai o instituție creată în secolul al XVIII-lea, ci apare ca „un nou profil al perceptibilului și enunțiabilului" pentru medic, „o reorganizare a elementelor ce constituie fenomenul patologic".

luate, până în secolul al XVIII-lea, pentru gestionarea epidemiilor de ciumă: nu se mai practică, ca în cazul leproşilor sau al nebunilor, exilul pe o insulă sau într-un ghetou aflate undeva la periferie, ci închiderea întregului oraş; izolarea fiecăruia la domiciliu; prezenţa supraveghetorilor de cartier, care patrulează şi îi admonestează pe recalcitranţi; şi, la căderea nopţii, toată lumea iese pe balcon – desigur, nu pentru a-i aplauda pe cei care se ocupă de îngrijirea bolnavilor, ci pentru a le permite autorităţilor sanitare să facă bilanţul morţilor, al muribunzilor şi al supravieţuitorilor.

Dar oare înseamnă asta discreditarea din ce în ce mai mare a discursului public?

Dezavuarea elitelor ajunsă în stadiu terminal?

Este acesta specificul puterilor dezorientate care nu ştiu la ce sfânt să se mai închine?

Niciodată lucrurile nu au mers atât de departe.

Niciodată un medic nu s-a autoinvitat în fiecare seară în intimitatea căminelor, pentru a anunţa, ca o Pythie tristă, numărul morţilor de peste zi.

Niciodată nu s-a mai văzut, cum se întâmplă în Europa, ca şefii de stat să se înconjoare, înainte de a vorbi, de unul sau mai multe consilii ştiinţifice.

Niciodată nu ţi-ai fi imaginat ca, în Statele Unite, imposibilul Trump să numească un epidemiolog ca şef al unui *task force*[*] – şi niciodată nu ţi-ai fi imaginat că, uluit de popularitatea celui pe care *New Yorker* îl numeşte „medicul Americii", stupefiat de epidemia de şosete cu imaginea lui, de tricouri pe care scrie „In Fauci We Trust"[**] sau de „cocteilurile Fauci" pe bază de limonadă, flori de soc şi vodcă, paralizat de metamorfoza acestui consilier devenit personaj cult, intervievat, pe Snapchat şi YouTube, de tot ceea ce are contracultura mai la modă, Trump va putea accepta să stea cu un pas în urma lui şi să se lase contrazis, ba chiar corectat, de el.

Niciodată nu s-a mai văzut, pe toate ecranele planetei, imaginea editorialiştilor cedând locul comentatorilor din spitale, nou-veniţi în această meserie, uneori pricepuţi, alteori mai puţin, dar întotdeauna învestiţi – ca Fauci în jocul video în care-l vedem fulgerându-l cu ochii lui de oţel pe dragonul Corona – cu o aură care creşte, creşte neîncetat, ca steaua misterioasă a lui Tintin.

Să nu uităm, în Franţa, de spectacolul fostului ministru al Sănătăţii, Roselyne Bachelot, despre care aflăm dintr-odată că şi ea e „doctor în ştiinţe

---

[*] Grup de lucru.

[**] Noi credem în Fauci.

farmaceutice" și că a avut meritul de a face rezerve de vaccinuri și de măști într-o perioadă în care planeta își lichida stocurile: este consultată ca un oracol; după ce a fost denigrată, iat-o acum admirabilă și aproape canonizabilă, râzând de răsturnarea de situație și de rolul pe care acum e pusă să-l joace, în mod vizibil fără să se lase păcălită de laurii retrospectivi care i se aduc neîncetat și pe care îi primește cu o umilință falsă; nu mai este nici ministru și nici jurnalist, ci o somitate modestă reconvertită în mesager al bunei exprimări științifice pierdute.

Și să nu-l uităm nici pe celălalt fost ministru, Philippe Douste-Blazy, autor, în 2004, al unui plan de luptă împotriva unei pandemii de gripă de existența căreia nimeni nu și-a dat seama: la cincisprezece ani după asta, nu-și mai revine de pe urma reabilitării sale catodice și a improbabilului său *come back** în prim-plan.

Veți spune că, în fața unui episod sanitar ale cărui resorturi rămân necunoscute, e mai bun un halat alb decât o vestă galbenă sau decât editorialul aproximativ al unui jurnalist profesionist sau, în Statele Unite, decât un președinte iresponsabil care le recomandă oamenilor să se îngrijească bând dezinfectant – și e adevărat.

---

* *Come back*: revenire.

Veți spune că medicii aceștia sunt, majoritatea, femei și bărbați admirabili, aflați în prima linie a epidemiei, eroi ai vieții cotidiene care-și riscă viața pentru a o salva pe a noastră, sublimi în devotamentul lor – și e la fel de adevărat.

Dar de aici și până la a-i transforma în supraoameni și a le da puteri depline e un pas pe care nu-l putem face decât cu prețul unor confuzii.

În primul rând, medicii nu au întotdeauna mai multe informații decât noi, și încrederea oarbă pe care ne-o punem în ei este oarecum absurdă. Ei știu, ca Bachelard, că „adevărul științific" pe care îi conjurăm să ni-l ofere nu e niciodată decât o „eroare rectificată". Sunt conștienți de faptul că nici ei nu sunt mai vaccinați decât politicienii împotriva pronosticurilor riscante (Yazdan Yazdanpanah*: „Nu vom avea epidemie în Franța fiindcă suntem pregătiți"), a erorilor de judecată (Jean-François Delfraissy**: fără îndoială, nu am „realizat suficient gravitatea evenimentului") sau chiar a delirurilor complotiste

* Medic infecționist și profesor de medicină la Universitatea Paris Diderot (n.1965).

** Medic și profesor de medicină, specialist în imunologie (n.1948). În 11 martie 2020, a fost numit președintele Consiliului Științific Covid-19 din Franța.

(Luc Montagnier* anunțând că secvențe din virusul HIV au fost plasate voit în Covid). Cunosc și ei drumurile care nu duc nicăieri și rătăcirile interminabile. Își amintesc și ei de toate virusurile la care s-a muncit până la epuizare pentru a le fi descifrate codurile și care au murit de moarte bună, fără să-și lase descoperit secretul. Au înțeles, de la Heisenberg și fizica cuantică, faptul că, fără nicio supărare pentru Einstein, zeul științei „aruncă cu zarurile" și că principiul lui este „incertitudinea". Și că fiorul acesta intim, alarma aceasta interioară care s-a declanșat, frisonul pe care-l simțim foarte mulți dintre noi atunci când, lipiți în fața televizorului ca în fața unei TSF**, ascultăm pronunțată, pe tonul în același timp liric și liniștitor pe care îl capătă întotdeauna abuzurile autorităților, deja celebra frază „Să-i ascultăm pe cei care se pricep" – știu că cei mai buni dintre ei le simt laolaltă cu noi și că se simt în rolul lor ca un pește pe uscat.

Apoi, tot auzim: „corpul medical" în sus... comunitatea științifică în jos... Ne minunăm văzând

---

* Medic francez (n. 1932), laureat al Premiului Nobel pentru Fiziologie sau Medicină în 2008, împreună cu Françoise Barré-Sinoussi, pentru descoperirea virusului imunodeficienței umane (HIV). Cei doi au împărțit jumătate din premiu, cealaltă fiindu-i acordată lui Harald zur Hausen.

** Télécoms Sans Frontières, organizație umanitară specializată în telecomunicații de urgență.

cercetători din toată lumea lucrând împreună, avansând într-un singur elan şi, atunci când vine vremea, vorbind ca o singură voce...

Doar că toate astea nu au sens. Şi, fiindcă am avut şansa să pătrund în filosofie pe uşa epistemologiei*, ştiu că „comunitatea" celor care se pricep nu e mai comunitară decât altele; că e traversată de diverse falii, de sensibilităţi şi de interese divergente, de invidii mediocre, de certuri de funcţionari şi, desigur, de dispute fundamentale; ştiu că lumea asta a cercetării este un *Kampfplatz*, un câmp de luptă unde domneşte principiul care pe care, o lume nu mai puţin confuză decât cea pe care Kant a arătat-o în metafizică; ştiu că şcolile, ipotezele, opiniile se contrazic de obicei unele pe altele şi nu pretind niciodată că fac altceva decât să câştige puţin timp, o scurtă pauză în care adversarii flutură steagul alb cu o mână, în timp ce cu cealaltă îşi încarcă din nou mitraliera experimentală; într-un cuvânt, ştiu că a-i asculta *pe cei care se pricep*, în cazul în care este vorba despre oamenii de ştiinţă, înseamnă a asculta o zarvă interminabilă şi, atunci când eşti un stat, a aduce bâlciul la masa regelui!

* Epistemologie – parte a filosofiei care studiază procesul cunoaşterii aşa cum se desfăşoară în cadrul ştiinţelor; teorie a cunoaşterii ştiinţifice.

Când vor apărea aceste rânduri, în ce stadiu vom fi, oare, în ceea ce-l privește pe profesorul Didier Raoult*? Oare studiile vor fi clarificat deja efectele secundare și beneficiile clorochinei? Nimeni nu știe; însă vedem clar disputele pe care le-a suscitat personalitatea sa. Observăm orgoliul unora, resentimentele altora, impulsul unei a treia categorii de a aștepta să se termine testele pe șoareci, ca să putem visa la alinarea suferinței umane. Auzim ranchiuna unei a patra categorii formate din cei care, odată eliminată chestiunea efectelor secundare ale acestui vechi medicament, n-au găsit altceva de incriminat decât aroganța, fantezia sau *look*-ul de „Depardieu al medicinei" și au uitat, făcând acest lucru, atâția alți extravaganți anihilați în același mod (Joseph Priestley, luat peste picior pentru că a descoperit, în 1793, „gazul ilariant", adică principiul anesteziei... William Harvey, care a descoperit circulația sanguină, dar n-a fost luat în serios de „anticirculaționiști"... Thomas Willis, neurologul care a inventat conceptul de reflex pornind de la imaginea unui corp uman cuprins de flăcări și care a trecut drept un iluminat... Darwin, cenzurat la Cambridge... atacurile lui Clemenceau, care era medic, la adresa lui

* Medic și microbiolog francez (n.1952) specializat în boli infecțioase. În 1984, a creat unitatea Rickettsia la Universitatea Aix-Marsilia; predă boli infecțioase la Facultatea de Medicină a Universității Aix-Marsilia.

Pasteur, care nu era şi care, circumstanţă agravantă, era un mare bigot...).

Toate acestea – ale căror detalii se găsesc în lucrările esenţiale de istoria ştiinţelor, precum *Le Normal et le Pathologique (Normalitatea şi patologicul)* şi *La Formation du concept de réflexe aux xviie et xviiie siècles (Formarea conceptului de reflex în secolele XVII şi XVIII)*, scrise de maestrul meu, Georges Canguilhem* – sunt departe de etica adevărului şi de autoritatea pe care această etică se presupune că o conferă ştiinţei. Regele e gol, chiar dacă e medic. Regele e gol, mai ales dacă e medic. Marele personaj, marea autoritate, oricât de impozant şi de savant ar fi, este gol sub halatul lui alb – şi, de altfel, prin asta se regăseşte şi împărtăşeşte soarta fraţilor lui întru umanitate.

În al treilea rând, există problema igienismului. Grija pentru igienă e un lucru frumos şi bun, iar societatea franceză nu poate decât să se felicite pentru că a avut, în secolul al XIX-lea, batalioane de deputaţi medici care au adus în centrul dezbaterii parlamentare igienizarea cartierelor locuite de clasele de jos, lupta contra sifilisului şi alcoolismului, precum şi dreptul fiecăruia de a avea grijă de el însuşi şi de propriul corp (Isabelle Cavé, *Les Médecins-législateurs et le*

* Georges Canguilhem (1904-1995) – filosof şi medic francez care s-a specializat în epistemologie şi filosofia ştiinţei.

mouvement hygiéniste sous la Troisième République – Medicii-legislatori şi mişcarea igienistă sub a Treia Republică). Dar toată lumea ştie că există şi o *doctrină* igienistă (în linii mari: atunci când sănătatea devine o obsesie; când toate problemele sociale şi politice sunt reduse la infecţii care trebuie tratate; pe scurt, atunci când voinţa de a vindeca devine paradigma acţiunii politice) şi toată lumea este conştientă de faptul că efectele acestei doctrine pot fi înspăimântător de perverse.

Un singur exemplu: cel al lui Henri Sellier, care, începând cu iunie 1936, a fost ministrul Sănătăţii din partea Frontului Popular. El este ceea ce generaţia precedentă numea un om de bună-credinţă. A fost, începând cu 1919, primar socialist la Suresnes, un primar bun, care a creat spaţii verzi, oraşe-grădini în maniera lui Le Corbusier, şi, pentru căminele modeste, locuinţe luminoase, aerisite, dotate cu echipamente sportive. Însă, povesteşte Xavier de Jarcy în *Les Abandonnés (Abandonaţii)*, Sellier îşi ia doi consilieri. Unul dintre ei, doctorul Robert-Henri Hazemann, fost consilier municipal comunist la Athis-Mons, figură importantă a mişcării muncitoreşti şi pionier al sistemului modern de asistenţă socială şi al dispensarelor, este obsedat de screening, prevenţie, de războiul cu bacilii şi virusurile, de igiena mentală şi familială, de dezinfecţie; consideră că, dacă le examinăm în favoarea celor „mai

puţin apţi", victime ale „selecţiei naturale", ipotezele darwinismului social au o anumită validitate; ia în serios bestsellerul lui Alexis Carrel, *L'Homme, cet inconnu (Omul, acest necunoscut)*, apărut cu un an înainte şi care glorifica eugenia* cea mai abjectă; şi devine şeful cabinetului tehnic al ministrului. Celălalt, doctorul Edouard Toulouse, este un medic marsiliez care a înfiinţat, în 1921, Liga franceză de profilaxie şi igienă mentală; predică un saint-simonism** bizar care are la bază „redresarea" sanitară, cerinţa de a nu procrea adresată indivizilor „taraţi", pe care Republica unică, indivizibilă şi umanistă nu a reuşit să-i recupereze; şi îi îndeamnă pe ceilalţi, subiecţii „sănătoşi" sau „igienizaţi" graţie practicilor ecologice ale socialismului municipal, să se înmulţească oricât vor: pentru ei sunt certificatele prenupţiale! Lor le revine responsabilitatea ameliorării „rasei"! Evidenţiază „primele speciale pentru cele mai bune produse umane, astfel încât să provoace, aici şi în altă parte, o selecţie raţională!".

---

* Eugenie – disciplină care studiază aplicarea practică a biologiei eredităţii în ameliorarea genetică a individului; ansamblul metodelor care stau la baza acestei discipline.

** Saint-simonianismul a fost o mişcare politică, religioasă şi socială franceză din prima jumătate a secolului al XIX-lea, inspirată de ideile lui Claude Henri de Rouvroy, conte de Saint-Simon (1760-1825). Contele a fost unul dintre principalii teoreticieni sociali şi unul dintre primii fondatori ai socialismului.

Așa vorbește consilierul special al ministrului Léon Blum. Pe același ton se exprimă și ministrul însuși într-o conferință pe care o ține la Londra, în iunie 1936, împreună cu consilierul său tehnic, unde citează în mare parte din cartea lui Alexis Carrel. Și, ca o continuare firească, într-un articol publicat în aceeași perioadă, „Lupta împotriva flagelurilor sociale", ajunge să scrie că, în fața urgenței de „a apăra rasa împotriva degenerescenței și a distrugerii care nu pot fi puse la îndoială, fiindcă rezultă din statisticile lamentabile care indică natalitatea, boala și moartea", el însuși este în favoarea unei „politici de eugenie".

Fostul militant va avea ocazia să vadă, în 1943, înainte de a muri, cum igieniștii din regimul de la Vichy îi însușesc ideile extravagante. Va vedea cum proiectele sale de planificare și de îmbunătățire a sănătății publice a francezilor au devenit unul dintre pilonii unui regim pe care îl detestă. Însă confuzia lui plină de stupefacție nu va mai servi la nimic. Ideile sunt încă și mai încăpățânate decât faptele. Iar a le da putere medicilor era, desigur, în acest caz, un șiretlic al gândirii lui Pétain. Desigur, anii '20 ai secolului nostru nu sunt la fel ca anii '30 ai secolului trecut. Și, din fericire, încă n-am ajuns acolo. Însă am văzut, în punctul de vârf al pandemiei, sistemele noastre spitalicești parcurgând în sens invers, cu toată viteza, etapele istoriei clinicii

(nosologică, epidemică, anatomică), așa cum o delimita Michel Foucault: în acest caz, de ce n-ar apărea și tentația întoarcerii la cea mai gravă formă a igienismului?

Și apoi, este timpul să ne amintim de unul dintre primele mari texte ale filosofiei consacrate acestei probleme. Este vorba de *Omul politic* al lui Platon. Aici, se ia în calcul posibilitatea ca ștafeta păstorului divin, care eșuează, să fie preluată de medic, și acesta să conducă turma umană. Sunt examinate argumentele care pledează pentru această formulă: analogia structurală dintre corpul animal și corpul civic; omologia dintre cap, în primul caz, și conducător, în al doilea; alegerea aceluiași cuvânt, *epimeleia*[*], pentru a desemna îngrijirea de care are nevoie primul și administrarea celui de-al doilea. Dar există un argument, unul singur, decisiv, care face ca în ultima clipă, chiar înainte ca dialogul să se sfârșească și cu acel accent de adevăr pe care proximitatea cu cuvântul sofistului îl dă întotdeauna cuvântului filosofic, Socrate să se

---

[*] Sintagma *epimeleia heautou* are, după Foucault, trei definiții. Prima înseamnă „o atitudine față de sine însuși, față de ceilalți, față de lume". A doua vizează „un anumit mod de a veghea asupra a ceea ce gândim, asupra a ceea ce se petrece în gândire". Al treilea sens „desemnează și o serie de acțiuni pe care le exercităm singuri asupra noastră înșine, acțiuni prin care ne luăm în îngrijire pe noi înșine, prin care ne modificăm pe noi înșine, prin care ne purificăm și prin care ne transformăm și ne transfigurăm".

răzgândească: politica este o artă care, desigur, de la retragerea zeilor încoace, se ocupă de o lume în schimbare, haotică, agitată de furtuni și lipsită de cârmă. Dar chiar așa! Ce să faci, în timpul unei furtuni, cu o examinare hipocratică a „cazurilor"? Vremurile grele nu necesită oare gardieni care au curajul și forța de a gândi, de a grava în marmură și de a emite „coduri"?

Cazuri *versus* coduri... Diagnostice, nu legi... Pe de o parte, medicul, care, cu nasul în cazurile sale, fără să vadă mai departe de organele pe care, ca să folosim expresia lui Valéry, are teribila sarcină de a le reduce la tăcere, ar fi vrut, desigur, să prelungească starea de urgență sanitară până în pânzele albe; de aceeași parte, președintele Consiliului științific, profesorul Delfraissy, numit deja, anunțând comisia legislativă a Senatului, dezorientată, că Facultatea a „decis" să „întârzie" „ieșirea din izolare" a celor „18 milioane de persoane aflate la risc", care „nu se pot îmbolnăvi de Covid în condiții rezonabile"; și, tot de aceeași parte, un comitet de savanți cărora unii ar fi fost gata să le dea în mână toată puterea, inclusiv pe aceea de a decide parcursul școlar al copiilor (reîntoarcerea la școală să fie în mai, cum voia Macron, sau în septembrie?) sau parametrii bunăstării naționale (cu 10% mai mulți șomeri? cu 20%? cu 50%? și cu atât mai rău că se anunță recesiunea?); și apoi, de cealaltă parte,

recomandarea lui Platon de a ne întoarce, pur şi simplu, la regulile Republicii...

Îndemnul a fost auzit. Autoritatea republicană a arătat că medicii pot fi eroi, dar nu sunt nici Dumnezeu-Tatăl, nici arhonţii unei cetăţi invadate de un nou val de ciumă. I-a făcut să înţeleagă pe ucenicii-vrăjitori că tăcerea organelor nu trebuie să fie o tăcere ca aceea dintr-o stare de asediu sau dintr-un turn de veghe, care să planeze asupra corpurilor gestionate. Dar asta numai *in extremis*. După săptămâni întregi de agitaţie febrilă, astmatică, extenuantă, în care opinia publică voia clar să vadă cum medicina se află la conducere. Şi la sfârşitul unei perioade în care aproape că s-a consfinţit uniunea incestuoasă (şi, după părerea lui Foucault, fatală pentru ambele părţi implicate) dintre puterea politică şi cea medicală. Ce va rămâne din toate acestea? Care va fi consecinţa, de durată sau nu, a acestui moment de ezitare? Totul este posibil.

CAPITOLUL 2

O surpriză divină

Un alt lucru pe care mi-a fost din ce în ce mai greu să-l aud, pe măsură ce se instala criza.

Este vorba despre nişte observaţii pline de uimire, care apăreau în conversaţiile dintre prieteni, în ziare, în general, şi în cele care se ocupau cu consemnarea perioadei de izolare, în particular, pe următoarea temă: „Am văzut o căprioară traversând Champs-Elysées; un piţigoi la geam; cerul n-a mai fost niciodată aşa de albastru, nici natura aşa de pură, nici oraşul aşa de frumos, ca în timpul coronavirusului".

Nu că aş fi mai puţin sensibil decât alţii la prospeţimea aerului lipsit de emanaţiile de dioxid de carbon.

Nu că nu m-aș fi surprins și eu trăind momente de grație la vederea orașului meu adormit în plină zi, mineral, abstract.

Și, de altfel, mă număr printre cei – se înțelege de la sine, dar e bine s-o și spun – care văd în lupta împotriva schimbărilor climatice una dintre urgențele majore ale timpului nostru.

Dar, ca întotdeauna, există mai multe moduri de a spune lucrurile.

Și, în cazul de față, era o combinație jenantă de sentimente mediocre, de reflexe greșite și, pentru cine avea puțină ureche istorică (Marc Lambron, *JDD*[*], 10 mai 2020; Jean-François Kahn, *Marianne*[**], 24 aprilie 2020), de ecouri cel puțin nefericite.

Mai întâi, un lapsus și apoi, pe nebăgate de seamă, o mică infamie: ideea că virusul nu avea doar lucruri rele, că avea niște virtuți ascunse și că exista o parte a acestui „război" de care ne puteam bucura; nu tot astfel vorbea Giono când, în iunie 1940, în curtea Carrousel du Louvre, se extazia în fața unui Paris care nu fusese „niciodată așa de frumos, nici așa de

---

[*] *Le Journal du Dimanche* este un ziar săptămânal francez publicat duminica în Franța.

[**] Este un ziar săptămânal francez de orientare stângă, înființat în 1997 de către Jean-François Kahn și Maurice Szafran ca editorialist.

înflorit”? Montherlant, când, în luna decembrie a aceluiași an, într-o conferință la Limoges, apoi la Lyon, se minuna de acest oraș „lipsit de zgomotul automobilelor” unde „forfota” fusese „redusă datorită dificultății în care erau mijloacele de transport”? Sau Morand, în anul următor, un om grăbit devenit apoi un om rănit, fermecat de „dispariția panourilor de publicitate”, de sosirea „aerului de țară la Paris” și de „renașterea calului”? *Deo gratias...*

Apoi, o șarlatanie care, în gura celor mai activi militanți, era o mică lovitură de forță: încep cu suferința oamenilor, se urcă pe umerii morților și ai celor de la reanimare și, îmbrăcați în bunătate și căință, își spun poezia, amintesc că n-au așteptat venirea pandemiei ca să-i avertizeze pe ceilalți despre lipsa de rațiune a unei lumi care „nu mai poate continua așa” și care „se duce direct cu capul în zid” – și, pe post de medicament, ne vând niște gunoaie pline de acuzații pe care, de data aceasta, nu le mai putem refuza... Ah, jubilarea în aparență de o bunătate excesivă (dar, în fond, atât de crudă) cu care este salutată „revanșa” lumii reale asupra aroganței oamenilor și asupra păcatelor lor! Șiretenia acestor fanatici care, pe spatele victimelor, se străduiesc să-i mustre pe supraviețuitori și să-i facă să se simtă copleșiți de reproșurile lor! Și apelurile la schimbarea direcției, șirul de acuzații

și de invitații la reevaluare, în care găseam ecourile predicilor din 1940, când i se spunea Franței că prea se bucurase, că prea mult profitase, că se dusese, cum spunea Gide, „legată la ochi spre înfrângere" și că era timpul „să se schimbe totul"! Ne aflam la Argos, orașul lui Egist și al *Muștelor*[*], transformat într-un penitenciar gigantic. La Oran, orașul *Ciumei*, unde părintele Paneloux își înfiera credincioșii pentru „neglijența lor criminală" și tuna: „Frați creștini, ați căzut în nenorocire, frații mei, ați meritat-o"[**]. Sau, desigur, în La Fontaine, unde regele animalelor anunță că „Cerul ne-a dat, pentru păcatele noastre, această nenorocire". *Nostra culpa.*

Și, în cele din urmă, apărea și o prostie: ideea că virusul ne vorbește, că are un mesaj pentru noi și că, fiindcă nimic pe lume nu se întâmplă nici fără cauză, nici fără intenție, virusul acesta, în mod deosebit, acest *corona*virus, un virus cu suliță și cu coroană, regele virusurilor, ar fi fost învestit în secret, ca printr-o viclenie a Istoriei hegeliene, cu o parte din spiritul lumii și, deci, cu o misiune: de a reorchestra fanfara „Toți împotriva lui Macron"; de a funcționa ca un analizator virulent al detestatei globalizări; și de a

---

[*] Piesă de teatru, de Jean-Paul Sartre.

[**] Camus, *Ciuma*, traducere din limba franceză de Olga Mărculescu, București, RAO, 1993, p. 154. (n.tr.)

face, astfel, să iasă la iveală, ca un fel de cerneală simpatică, dezordinile și nedreptățile acestei oribile „lumi dinainte", pe care toți, deodată, o găseau, într-un acord total, absolut detestabilă. Ca și cum un virus ar gândi! Ca și cum un virus ar ști! Ca și cum un virus ar vrea! Și ca și cum un virus *ar trăi*! Dacă știm ceva despre un virus, mai spunea Georges Canguilhem, este faptul că, spre deosebire de un microb, care, etimologic, înseamnă „o mică viață", virusul este o „otravă", el nu este nici viu, nici mort, și poate că nu este decât o formă radicalizată și metaforică a lui „a fi pentru a muri"! Dacă ar fi ceva de adăugat la acest precept al lui Canguilhem, spunea Jacques Lacan (*Lacan Quotidien*, 22 martie 2020), este că acest aproape nimic, acest monstru infim și ascuns, gata să „se răspândească în toată lumea ca lăcustele din Biblie", nu este, la fel ca bacteria, „numit în momentul Creației" și, deci, nu-și datorează existența decât savanților, adică oamenilor, care, numindu-l, l-au scos din neant. Și nu trebuie să fii nici Lacan, nici Canguilhem ca să știi că virusurile (și bacteriile, de altfel!) există de când lumea; că ciuma neagră care a băgat în mormânt, în secolul al XIV-lea, aproape jumătate din populația europeană, pesta din Atena, raportată de Tucidide, pesta din Teba, tusea din Perinthos, când limba greacă inventează, dacă nu lucrul în sine, atunci cel puțin cuvântul (*epi demos* – literalmente *deasupra poporului*... prima calamitate

care, spre deosebire de ideea biblică de „flagel" care-i afectează pe „primii-născuți", se abate asupra poporului întreg, fără deosebire de vârstă, rang sau realizări...), toate acestea nu aveau, prin definiție, nimic de a face cu mondializarea liberală, cu epuizarea combustibilului fosil și cu concentrațiile atmosferice de CO_2 – nu trebuie neapărat să fii savant ca să observi că, de fiecare dată și dacă luăm în considerare toate aspectele, virusurile au fost mai degrabă arma cu care natura a înfăptuit o crimă împotriva oamenilor decât un semn al violenței oamenilor față de natură...

Nu există nimeni care să nu fi avut de suferit de pe urma acestui providențialism negru, de pe urma acestui catehism virologic care ne-a transformat apartamentele-închisoare în purgatorii și lazarete, de pe urma acestei gândiri magice și punitive.

Și poate că aceasta este o lege generală a pandemiilor (ilustrată în acest foarte important roman despre epidemie – și despre libertatea în epidemie – care este *Husarul de pe acoperiș*[*], de Giono): în fața flagelului, în fața Răului, în fața atrocității morții anunțate, iminente și oarbe, comunitățile au tendința irepresibilă de a se uni în frică, împărtășind pocăința și promițându-i zeului-virus că nu-și vor relua purtarea păcătoasă și că se vor schimba.

---

[*] Carte apărută cu acest titlu la Editura Leda, București, 2005.

Dar există două categorii de spirite care au fost deosebit de indecente și printre care această predică ridicolă, modul acesta de a spune: „Atenție, aici radio virus! Virusul se adresează oamenilor!", a făcut cele mai mari ravagii.

La extremitatea stângă: ecologiștii, naționaliștii și alți anti-globaliști care, deci, „ne-o spuseseră deja"; acești *v-amspusnoi* care abia așteptau să ne amintească de faptul că trebuia „să ieșim din tratate" (Mélenchon), să producem la noi în țară și să nu mâncăm decât fructe de sezon (François Ruffin), să ne ferim de „piețele internaționale" (Philippe Martinez și ceilalți 18 semnatari ai apelului intitulat direct – nu se încurcau cu banalități! – „Gata cu asta!"), pe scurt, medicii închipuiți (gata cu „Plămânul, plămânul, vă spun"*, de-acum era „Virusul, virusul, vă spun"), care nu voiau să lipsească de la întâlnirea cu vremurile, care considerau (s-a spus!) că această criză e „senzațională" și că „apocalipsa" e o temă „entuziasmantă"; care erau obsedați de riscul (și asta s-a spus!) ca nu cumva „să rateze catastrofa" și să nu fie în stare să profite de „oportunitatea istorică" pe care le-o oferea pandemia; și care ne-au amețit iar și iar cu faimoasele lor „zile de apoi", această versiune evanghelică

* Autorul face referire aici la un scurt fragment din piesa *Bolnavul imaginar*, de Moliere, actul III, scena 14. (n.tr.)

pentru Seara cea mare*, când nimic nu va mai fi ca înainte şi când se vor „viraliza" „idealurile de solidaritate-egalitate-sobrietate"... Un „avertisment" al naturii, spunea unul, care ne cere să trecem la o altă etapă, mai puţin distructivă pentru biodiversitate! Un „ultimatum", zicea altul, lansat de o Gaia maltratată şi aflată la capătul răbdării! Şi, în cazul tuturor, un servilism faţă de virus al cărui reprezentant eminent a fost filosoful Bruno Latour**, care a îndrăznit să scrie (AOC***, 30 martie 2020) că virusul este o „ocazie formidabilă"; că e o mână invizibilă care-i va ghida pe ecologişti astfel încât, cu un mare „scrâşnet de frâne", „să facă să avanseze programul lor de revenire la realitate"; şi că nu există decât o urgenţă: să colaborăm cu evenimentul-corona pentru a deveni şi noi „întrerupătoare ale globalizării" şi, „prin micile noastre gesturi nesemnificative, puse cap la cap", să obţinem „ceea ce virusul obţine prin umilele picături de salivă care se plimbă de la o gură la alta" – şi anume

---

* În text, *le Grand Soir*, concept care desemna, la sfârşitul secolului al XIX-lea, speranţa într-o revoluţie care va schimba brusc şi radical ordinea socială existentă. (n.tr.)

** Filosof, antropolog şi sociolog francez (n.1947). Este cunoscut mai ales pentru activitatea sa în domeniul ştiinţei şi tehnologiei. După ce a predat la École des Mines de Paris (1982-2006), a devenit profesor la Sciences Po Paris, unde a fost directorul ştiinţific al Sciences Po Medialab.

*** Acronim de la Analyse Opinion Critique.

„suspendarea" revoluționară a „economiei mondiale". Vechea marotă marxistă a crizei finale a capitalismului amestecată cu colapsologia. Una dintre maladiile infantile ale socialismului, modernizată în efondrism*. Dezastruos. Și obscen.

La extremitatea dreaptă, o anume biserică penticostală americană care vedea în Covid-19 o judecată divină, un *reckoning***, în care vor fi pedepsite popoarele acelor state care au legalizat avortul și căsătoria pentru toți. Un anume episcop francez care explica, într-o biserică goală, că „Dumnezeu se folosește de pedepsele cu care ne lovește" pentru ca noi să învățăm astfel „lecții de convertire și de purificare". O anume fostă ministră, Christine Boutin, care a scris pe Tweeter că „știam cu toții că așa ceva se va întâmpla la un moment dat" și care jubila văzând planeta, ca o mamă blândă, cum ne dă în sfârșit nana la funduleț. Un altul, Philippe de Villiers, care făcea o legătură între virus și incendiul de la Notre-Dame, văzând în epidemie cel de-al doilea sunet de clopot – înaintea celui de-al treilea, care, în viziunea lui cvasi-tragică asupra lumii, nu va mai întârzia multă vreme! – într-un teatru al supliciului pe scena căruia ar avea loc, cum spuneau și

* Teorie care se referă la prăbușirea civilizației termo-industriale (în care industria funcționează cu combustibili fosili). (n.tr.)

** *Reckoning* – răfuială, în limba engleză.

stângiștii, o schimbare a paradigmei și a lumii. Bolsonaro, care a propus să se țină post la nivel național pentru a exorciza demonul și a-i implora clemența. Un predicator islamist, Hani Ramadan, frate al fratelui* său, pentru care virusul era fructul „turpitudinilor" noastre și putea, dacă am fi vrut, și dacă morții ar fi fost sărbătoriți ca martiri, să se întoarcă, chemat la ordine de șaria**. Să nu-l uităm pe Erdogan, care le-a interzis să iasă celor care aveau mai puțin de 20 de ani și peste 65. Kadîrov, în Cecenia, care s-a folosit de carantină pentru a-și anihila unii dintre opozanți. Sau, în Europa, Viktor Orbán, care a profitat de ocazie și a citit și el în zațul de cafea nanometric al idolului modern numit coronavirus ca să scoată la iveală elementele de limbaj ce-i caracterizează pornirile neliberale...

---

* Este vorba despre Tariq Ramadan (n. 1962), scriitor elvețian, profesor de studii islamice contemporane în cadrul Facultății de Studii Orientale de la Universitatea Oxford (*Oriental Institute, St Antony's College*). Tariq Ramadan predă și la Facultatea de Teologie din Oxford. Este directorul Centrului de Cercetare al legislației și eticii islamice (CILE). Susține studiul și re-interpretarea textelor islamice, și subliniază caracterul eterogen al musulmanilor occidentali.

** Șaria – legea islamică, potrivit căreia faptele oamenilor se împart în mai multe categorii, și anume: obligatorii (mărturisirea credinței, rugăciunea, milostenia rituală, postul Ramadan și pelerinajul la Mecca), recomandate, îngăduite (indiferente din punct de vedere moral), condamnabile și interzise. La faptele obligatorii, unii mai adaugă și „războiul sfânt".

Și iar, părintele Paneloux, care își termina predica în fața credincioșilor din Oranul atins de ciumă printr-o perorație despre suferința care mântuie: „Acest flagel care vă lovește, vă înalță și vă arată calea”*. Și, iar, Egist, cerându-le locuitorilor din Teba lui Sartre să-și facă *mea culpa* și „să pornească pe calea răscumpărării”**. Încă un pas, și acești profitori de pe urma virusului, prinși în vântul conspiraționismului care bătea peste lume, ar pleca nu în căutarea pacientului zero, ci a vinovatului zero și, ca în La Fontaine, a celui „fără păr”, a „râiosului”, a „animalului blestemat”, alții ar spune a „țapului ispășitor”, ale cărui excese au atras asupra noastră „mânia cerească” și a cărui sacrificare va aduce iertarea cerească. Nu mai lipsea decât omul cu fruntea brăzdată cu negru, Jidovul rătăcitor, care merge, la Eugène Sue, la pas cu „omul holeră”. Au ajuns și acolo atunci când, după punerea sub acuzare a „virusului chinezesc”, a urmat, la agitatorii de extremă dreaptă (*Conspiracy Watch****, 25 martie 2020), punerea sub acuzare a unui „iudeovirus”, mai rău decât coronavirusul, ai cărui purtători erau, prin-

---

* Camus, *Ciuma*, ed. cit., p. 157. (n.tr.)

** Referire la *Muștele* de J.-P. Sartre, cu mențiunea că în piesă cel care rostește cuvintele e Jupiter, nu Egist. (n.tr.)

*** Un site francez editat de l›Observatoire du conspirationnisme et des théories du complot, fondat în 2007 de Rudy Reichstadt. https://www.conspiracywatch.info/.

tre alţii, fostul ministru Agnès Buzyn, soţul ei, Yves Lévy, şi stră-strănepotul lui Alfred Dreyfus, Jérôme Salomon.

În faţa atâtor dovezi de oportunism, în faţa acestei febre interpretative în care fiecare se voia vestitorul lumii viitoare într-un moment în care singura întâlnire pe care ar fi trebuit s-o aibă era cu el însuşi, mi s-a făcut dor de lecţia de sobrietate a lui Rieux* şi a lui Oreste**.

Şi, ca şi ei, ca cei doi fraţi duşmani uniţi în aceeaşi luptă împotriva Eriniilor care colindă cetatea morţilor, mă miram că nu suntem mai mulţi care să ne revoltăm împotriva unor asemenea dovezi de cinism şi să-i opunem două principii simple care, pe timp de epidemie, constituie începutul înţelepciunii.

Primul principiu este de ordin politic.

Sunt, mai mult ca oricine, partizan al ideii că lumea trebuie reparată.

Am citat, mai des decât ar fi trebuit, fraza lui Walter Benjamin despre necesitatea de a acţiona frânele de urgenţă ale Istoriei.

---

* Este vorba despre doctorul Bernard Rieux din *Ciuma* lui Camus.

** Erou din mitologia greacă, fiul lui Agamemnon şi al Clitemnestrei, frate cu Ifigenia, Chrysothemis şi Electra.

Și visez, la rândul meu, să văd cum principiul ecologist pătrunde cu adevărat în spiritul legilor.

Dar nu așa. În niciun caz așa. Nu cu această întrerupere catastrofică, să nu spun chiar apocaliptică, și cu consecințe incalculabile.

Pentru că, tocmai, trebuie să calculăm.

Să facem, pe cât posibil, un calcul al vieților care au fost salvate prin izolare și al celor care au fost expuse.

Să aducem echilibrul, în regiunile cele mai vulnerabile și, la noi, în cazul populațiilor mai fragile, între riscul de a muri din cauza epidemiei și cel de a muri din cauza unei patologii mai vechi, agravată de suspendarea generală a activității și, deci, de fixația noastră asupra Covidului (de exemplu, numai foamea ucide în fiecare zi în lume 25.000 de bărbați, femei și copii).

Una peste alta, n-ar fi trebuit să ne lăsăm intimidați de falsa dezbatere între „viață" și „economie", ci să comparăm costul, în vieți, pe de o parte, al răspândirii virusului, și, pe de alta, al încremenirii provocate de această comă autoindusă pe aproape toată suprafața planetei, transformată în laboratorul unei experiențe politice radicale.

Și singura modalitate de a face acest lucru era provocând o mare dezbatere democratică și intrând în detaliu, nu în ce privește utopiile noastre simpatice

despre *lumea de după*, ci în ce privește măsurile care trebuiau luate aici, acum, concret, în *lumea de acum*.

Și nu autoritățile au făcut asta?

Nu ele au luat decizia de a le impune popoarelor această sincopă și de a declara starea de urgență mondială?

Ba da.

Dar ăsta nu era un motiv să urmăm cu capul plecat direcția impusă.

De altfel, este prima dată când am văzut că toate spiritele critice cu care se laudă galaxia de extremă-stângă aplaudă o stare de urgență.

Și mi s-ar fi părut că un intelectual, chiar și radical, și-ar fi jucat mai bine rolul dacă ar fi spus: „Guvernanților, din cauza furiei și a fricii, ați suspendat economia; și poate că, pe moment, nu ați avut de ales, însă această decizie presupune, pentru viețile pe care vrem să le salvăm, pericole pe care nimeni nu le-a putut măsura; și am vrea să vedem cum renunță mass-media măcar la o fracțiune din timpul pierdut în discuții nesigure între «copii bătrâni» cu «halate apretate» care «se joacă cu lucruri necunoscute» (din nou Lacan) – și folosește timpul astfel câștigat pentru a-l consacra dezbaterilor cu specialiști în economie, demografie, geopolitică, cu aleși sau, pur

și simplu, cu cetățeni obișnuiți, care să pună aceste pericole la microscop, să clarifice prezentul și, în loc de *hackaton*[*] și de alte discuții fantomă în care se speculează asupra vieții noastre cotidiene de poimâine, să examineze concret, precis, în detaliu complexitatea măsurilor care trebuie luate, astăzi, pentru a combina urgența sanitară cu protecția socială a populației".

Celălalt principiu este de ordin metafizic.

Am luptat toată viața împotriva capcanei religiozității laice.

Am susținut încă de la început, de când am publicat *Barbaria cu chip uman* și de la prima lectură din Lacan, că a da un sens la ceea ce nu are sens și a da glas acestui non-sens care reprezintă indicibilul suferinței umane este una dintre sursele, în cel mai bun caz, ale psihozei, în cel mai rău, ale totalitarismului.

Și am crezut întotdeauna că nu faci niciun serviciu nimănui atunci când reduci politica la clinică, când consideri drept boală acest rest al omului pe care îl

---

[*] Un *hackathon*, cunoscut și ca *hack day*, *hackfest* sau *codefest*, este un eveniment în care mai mulți programatori, dar și alte persoane ce participă la dezvoltarea de software (designeri, manageri de proiect etc.), colaborează pentru dezvoltarea unui proiect software. Unele proiecte implică și o componentă hardware.

reprezintă moartea și răul – și atunci când pretinzi că vindeci specia umană de aceste boli.

Astfel, mi se pare nimerit ca, în fața acestui obscurantism cu aparență științifică, să mai amintesc două lucruri.

Mai întâi, repet, virusurile sunt lipsite de rațiune; virusurile sunt oarbe; virusurile nu vin ca să le spună oamenilor povești sau să reia poveștile păstorilor răi; și, în consecință, nu există un „folos", o „lecție dată societății", o „judecată ultimă" pe care să le așteptăm de la o pandemie (desigur, în afară de observații simple, fără patos, pe marginea unui sistem de sănătate, și de faptul că niciodată, nicăieri, nu sunt destui bani pentru cercetare și pentru spitale).

Dar, după aceea, așa cum, din nou, ne-a învățat Canguilhem, problemele care țin de imunitate, de vindecare sau de inocență biologică, relațiile dintre normal și patologic, dintre sănătate și boală, dintre viață și moarte sunt, din punct de vedere epistemologic, mult mai tulburi decât ni s-a spus de-a lungul acestor săptămâni[*].

---

[*] Cartea a apărut în Franța la editura GRASSET (în 10 iunie 2020) și a fost tipărită la scurt timp în Anglia, la Yale University Press (28 iulie 2020), sub titlul *The Virus in the Age of Madness*.

Ce e un virus? Este oare un lucru în sine, o esenţă, aflată în vizită în corpul celui bolnav, pe care l-am putea izola de el şi l-am putea trata separat? Sau, mai degrabă, aşa cum a stabilit epistemologia post-bachelardiană, o dereglare în combinaţia organelor şi a patologiilor care capătă un aspect particular? În cel de-al doilea caz, regizorii marelui Spectacol al războiului împotriva virusului, noii doctori Purgon*, care promit că sunt pe cale nu doar să-l oprească, ci să cureţe societatea de el şi să-l eradicheze, ar trebui să se ducă la plimbare.

Ce este un corp? Este oare făcut din linişte şi din izolare? Sau, dimpotrivă, aşa cum ştie medicina adevărată, cea care, după cum arată Foucault şi Canguilhem, a trecut de la nosologia** anticilor la metoda anatomo-clinică, un ansamblu de miasme, de secreţii, de tuse, de salivă, de frici, de patologii, de teroare, de coşmaruri care te lasă ud de transpiraţie, de corpuri agăţate de alte corpuri – şi peste toate astea acea libertate care domină toate afecţiunile şi pe care Nietzsche o numea „marea sănătate”? Caz în care doctorii

---

* Doctorul Purgon este un personaj din piesa *Bolnavul închipuit* a lui Molière.

** Ramură a ştiinţelor medicale care studiază bolile în general, clasificându-le după anumite criterii care permit definirea şi delimitarea lor.

Purgon sunt, de fapt, nişte Diafoirus* care nu îndrăznesc să dea piept cu faptul evident că umanitatea a trăit dintotdeauna şi va trăi întotdeauna, cu tot cu virusuri.

Tuturor acestora, celor care trăiesc pe seama dramei şi a morţii, ventrilocilor biolatri** care făceau coronavirusul să vorbească aşa cum vorbea la ORTF***, demult, pinguinul Nestor, taumaturgilor care îşi celebrau frumosul virus aşa cum Dante o celebra pe Beatrice şi care, cu catehismul lor de tejghea, disimulau cu greu nepăsarea faţă de oamenii reali şi de durerile lor, palavragiilor invazivi ale căror zorzoane pozitiviste vor acoperi, în anumite zile, *vocea celor care se ocupă de bolnavi*, tuturor acestora ardeam de dorinţa de a le spune: „Tăceţi! vă rog, tăceţi odată!".

Într-o bună zi, epidemia va fi controlată.

Sper că, în ziua aceea, vom fi uitat de vocile lor scârţâitoare.

---

* Aluzie la Thomas Diafoirus, medic din aceeaşi piesă. Molière îl portretizează pe Diafoirus ca pe un om pedant, căruia îi place să folosească o terminologie ştiinţifică elaborată, dar în fapt este prea puţin preocupat de starea reală de sănătate a pacienţilor.

** În original, *biolâtriques*, termen care ar însemna „care se închină vieţii". (n.tr.)

*** Office de Radiodiffusion Télévision Française. (n.tr.)

CAPITOLUL 3

Deliciile izolării

Dar mai este o frază care mi-a devenit insuportabilă.

Este vorba de citatul acela din Pascal, îngăimat până ți se face greață: „Toate necazurile oamenilor vin din faptul că nu știu să stea liniștiți într-o cameră".

Și e insuportabilă maniera în care acest citat a devenit un fel de salvare ultimă pentru o altă categorie de penitenți, sau poate aceeași, fiindcă arată că au comis încă un păcat: da, au devastat planeta; au lăsat ca lanțurile alimentare și sanitare să se globalizeze; să se multiplice călătoriile cu avionul, care sunt tot atâtea atentate la amprenta de carbon și de crime împotriva echilibrului climatic; dar, în același timp, luând în stăpânire lumea, s-au rătăcit de ei înșiși, de adevărul

lor interior și de aspirația pentru o viață lungă – iar „izolarea" ar fi reparat, în mod oportun, toate aceste lucruri.

În primul rând, citatul a fost trunchiat.

Cei pe care izolarea i-a făcut fericiți, cei extaziați de leagănul normand în care cei mai norocoși s-au mutat și își cultivă grădinile, ceilalți, toți ceilalți, care, aflați în izolare, erau bucuroși și veseli, care aveau șansa de a nu locui nici într-un azil, nici într-o locuință cât o boxă într-un cartier de imigranți*, nici într-un apartament cu două camere, mic, zgomotos, plin de copii, neo-urbanii care vedeau în fraza lui Pascal o invitație la a regăsi plăcerile simple, deliciile timpului care nu mai trece, bucuria reînvățată a gesturilor cotidiene, dar mai ales o invitație la a se regândi pe sine, la a se apleca asupra însuși faptului de a trăi, toți aceștia nu știau să citească o frază până la capăt și scăpau din vedere două lucruri. Mai întâi, pentru Pascal, a fi „liniștit într-o cameră" nu însemna un cadou, ci o asceză, o încercare, o experiență metafizică dureroasă, aproape insuportabilă, fiindcă ne face să ne confruntăm cu propriile limite. Apoi, această încercare consta la el în a nu face nimic, absolut nimic, și cu siguranță nu în a-ți petrece timpul în bucătărie sau în grădină,

* În original: à Sarcelles, oraș în suburbiile de la nordul Parisului, cu locuințe ieftine, construite pentru imigranți. (n.tr.)

în a face lucruri mărunte, cum ar fi să faci machete din mucava ale catedralei Notre-Dame, întâlniri pe Zoom la o bere, sau fotografii cu tine nefăcând nimic, postate pe același cont de Instagram unde, cu o săptămână înainte, puneai selfie-uri făcute în vacanță. Toți au uitat că, pentru Pascal, încercarea aceasta era o probă nu numai a nimicului, ci și a vertijului și a ororii infinite pe care o cauzează acest nimic.

Și, mai ales, pascalienii de duminică, sau chiar de șapte duminici, sufletele acestea moarte și readuse la viață, pe care, zic cu mâna pe inimă, nu le vom mai vedea niciodată învârtindu-se ca titirezii, și care vedeau în izolare șansa de a se calma, de a-și reîncărca bateriile și de a-și reface legătura, cum spunea tot Valéry, cu „Eul armonios", acești pocăiți foști adepți ai distracției care se entuziasmau de data aceasta de un halat vechi și de papuci pe care nu mai aveau chef să-i schimbe și care urmau să le fie de ajutor în întreprinderea frumoasă, nobilă, exaltantă de a fi în sfârșit ei înșiși, autentici, concentrați asupra lor și asupra a ceea ce e frumos și valoros în ei, toți aceștia uitau o altă frază a lui Pascal, care e legată de prima: eul este vrednic de ură.

Chiar așa!

Faptul că izolarea a fost necesară din punct de vedere sanitar e una.

Și, din spirit republican, ca și din respect față de personalul medical, care era supraîncărcat și cel mai expus, am respectat regulile care au fost impuse.

Dar să te bucuri de această izolare, să te instalezi confortabil într-un cuvânt, fără să fii sensibil la duhoarea oribilă de care e plin, să uiți că în Italia, de exemplu, antifasciștii erau cei izolați pe o insulă sau în sate transformate în închisori, cum a fost Gramsci la Ustica sau Carlo Levi în Lucania, să găsești binecuvântări în chestia asta, să te feliciți pentru aventură și pentru raportul cu lumea pe care-l instaurează, să nu începi nicio conversație fără să întrebi cu deliciu „unde te-ai izolat?" sau „la ce serial te uiți?" și să termini invariabil cu „izolare frumoasă în continuare", să accepți ca firesc, și încă sub pretextul că ne va ajuta să ne întoarcem la ceea ce este esențial, adică la autoreflecție, la reacomodarea cu sine și la iubirea de sine, straniul ordin de a te mobiliza pentru demobilizare, de a fi solidari și separați, de a fi aproape unii de alții rămânând fiecare la el acasă – acesta era un act de mare imoralitate, din cel puțin două motive.

Era o insultă la adresa celor care nu aveau o casă a lor în care să rămână; era o ofensă față de oamenii străzii, față de cei fără casă, care stăteau în Place de

la République, unde voluntarii distribuiau neîncetat porții de mâncare caldă; la adresa celor fără acte care stau la Porte d'Aubervilliers, la adresa imigranților; și un afront față de cei mai săraci dintre cei săraci, care, desigur, au un loc al lor căruia să-i spună „acasă", dar acest acasă este așa de precar încât, de la favelele din Rio de Janeiro până la periferiile Johannesburgului, nu-și doreau decât să iasă de acolo.

Și apoi, această pretinsă înțelepciune acum regăsită, această invitație la o călătorie într-o cameră unde aveau pretenția să convoace o întreagă orchestră filarmonică a lucrurilor mărunte, a micilor plăceri și a tobelor unui narcisism bine temperat, această idee că izolarea este ocazia (pe care nu o vom mai regăsi vreodată) să facem curățenie înăuntrul nostru și să regăsim relația cu noi înșine care este, sic, cea mai bogată dintre toate relațiile umane, ei bine, toate acestea erau exact contrariul a ceea ce e onorabil în meseria de om.

Pentru că mergea împotriva înțelepciunii grecești care, de la Aristotel încoace, face din om un animal politic.

Pentru că mergea împotriva lui Descartes, care știe că experiența îndoielii, a lințoliului, a claustrării în meditație este, la fel ca cea a lui Pascal, un moment, și numai un moment, al unei conștiințe care trebuie cât mai curând posibil să regăsească gustul științelor,

al medicinii, al moralei provizorii și al moralei definitive, al speculației intelectuale, al prieteniei, al lumii.

Pentru că mergea împotriva cuceririlor fenomenologiei husserliene a cărei învățătură, rupându-se de toate esențialismele subiectului, se rezumă la ideea că o conștiință este întotdeauna conștientă de ceva, că oamenii sunt ei înșiși pe de-a-ntregul în intenționalitățile lor și că interesant la un subiect nu e ce este el, ci ce face și felul în care, făcând ceea ce face, locuiește lumea, o constituie și o schimbă odată cu sine.

Răsfățații aceștia ai izolării, femeile și bărbații care mărturiseau, pe blogurile lor, că n-au fost niciodată așa de fericiți, așa de liberi, ca atunci când stăteau fără să facă nimic, aproape imobili, în camerele lor, și măsurau scurgerea timpului, oare nu aveau tendința enervantă de a vorbi ca domnul Simonnot din *Cuvintele*[*], care era așa de mulțumit de el, de faptul de a fi acolo, chiar acolo, în locul acela care era al lui și pe care-l considera bunul său cel mai de preț, încât, atunci când nu se afla acolo, atunci când, din întâmplare, pleca, își imagina colegii strigând: „Ia te uită, domnul Simonnot nu e la locul lui"? Pentru Sartre, mare fenomenolog și pascalian în fața Eternului, domnul Simonnot era încarnarea ticălosului. Egalitatea cu sine însuși, certitudinea că eu sunt egal cu eu și că

[*] Roman scris de Jean-Paul Sartre.

eu se limitează la eu, cufundarea eului în autosatisfacţie şi autogratulare, aceasta era, pentru el, chiar definiţia „ticălosului".

Şi nu mai vorbesc de Emmanuel Levinas, care era convins că afirmarea propriului sine, departe de a fi o culme a înţelepciunii, este, pentru oricine, însăşi formula otrăvirii sale şi că umanitatea începe cu porunca inversă: mai întâi celălalt; eul, de acord, dar cu condiţia ca el să se îndrepte imediat spre celălalt, să vină în întâmpinarea celuilalt, să se lase cuprins, copleşit, excedat de alteritate; eul, fie, dacă trebuie neapărat, dar cu condiţia să se alterizeze, să se expatrieze, să treacă dincolo de limitele sale şi să devină gazda, ostaticul, să fie luat în stăpânire de aproapele lui; o etică, mai spune el, dar care să fie o etică nu a interiorităţii, ci a chipului, adică a responsabilităţii şi a infinitului fără mască; tot restul, spunea cel care a scris *Dificila libertate*[*], este minciună, nedreptate şi violenţă faţă de sens.

Încă o dată, m-am supus regulilor şi măsurilor de protecţie.

Însă, oare, în chiar expresia aceasta, „măsuri de protecţie", în distanţarea socială pe care o predicau, în zonele de securitate pe care ni se cerea să le creăm în jurul nostru şi în purtarea măştii, aşadar, pe cale de a

* Adică Emmanuel Levinas, filosof francez (1906-1995).

se generaliza și de a schimba înfățișarea orașelor noastre, nu era ceva cu totul contrar acestei etici a chipului și contrar eticii, pur și simplu?

Și apoi, faptul acesta care s-a impus, se pare că fără un regret prea mare, de a renunța la strângerea de mână: oare nu se vedea, astfel, proscris un gest frumos de civilizație? Nu se vedea, astfel, interzis un semn al solidarității republicane, promovat de Revoluția Franceză de la 1789? Iar dacă situația aceasta ar dura, dacă ar ajunge să ne placă, dacă excepția ar înlocui obiceiul, într-o epocă în care crește neîncrederea tuturor în toți, oare acesta nu ar fi un trist exemplu de regres?

În toate aceste săptămâni, am avut diverse convorbiri cu confrați de gândire iudei.

Oare izolarea, pledau ei, nu este scrisă în Tora? Nu li se ordonă evreilor din Egipt să se închidă în casele lor cât timp îngerul morții îi pândește pe întâii-născuți? Oare Moise nu-i închide pe Aaron și pe fiii săi, timp de șapte zile, într-un cort al întâlnirii, în așteptarea focului unei revelații fără precedent? Oare *hitbodedut*, meditația solitară asupra sinelui, nu este recomandată de Rabi Nahman din Brațlav? Și de Hillel? Faimoasa frază a lui Hillel, repetată necontenit, ca și cea a lui Pascal? Pascal, nu zice oare: „Dacă eu nu sunt pentru mine, cine va fi pentru mine?"

Auzeam, desigur.

Îi ascultam cu respect pe rabini sau pe capelanii din spitale.

Însă mă gândeam la Benny Lévy, care mă invita să iau în considerare, în cazul lui Hillel, și continuarea frazei. Da, desigur: „Dacă eu nu sunt pentru mine, cine va fi pentru mine?" Dar, imediat după asta: „Dacă eu nu sunt decât pentru mine, ce sunt?". Hillel spunea „ce", nu „cine"! El voia să înțelegem că, dacă eu nu sunt „decât pentru mine", eu însumi devin un „ce", o ființă neutră și fără nicio calitate, o jumătate de ființă, un lucru. Dacă mă hrănesc cu acest eu, continua el, dacă mă închid în acest eu-substanță și acest eu-perseverent care este cel al Occidentului și căruia Covid îi ridică statuie, atunci eu însumi nu mai sunt mare lucru, nu merit nici calificare, nici predicat, mă plec sub tirania obiectului. Ați spus cumva cult al eului?

Mă gândeam la mormântul lui Rabi Nahman, aflat la Uman, în Ucraina. Din întâmplare, am fost acolo și am văzut, cu câțiva ani în urmă, mulțimea pelerinilor care erau foarte departe de ideea de izolare, busculada lor indescriptibilă, îmbulzeala sfântă și plină de bucurie. Și îmi venea în minte o remarcă a unuia dintre pelerini, un francez, care se amuza de uimirea mea: „*Hitbodedut*, retragerea în sine însuși, este o experiență care contează, firește; dar nu e mai mult

decât o experienţă; o experienţă radicală, o experienţă-limită. Şi totuşi, limita acestei experienţe, orizontul unde ea se sfârşeşte, e splendoarea lumii, nu mizeria eului care se reflectă în oglindă şi este mulţumit de izolarea lui!" Mă întreb dacă anul acesta va mai avea loc pelerinajul. Oare interlocutorul meu s-ar exprima la fel astăzi, în timpul coronavirusului? Şi, dacă ar face-o, ar trebui să i se impute asta, ca şi cum ar comite o crimă? Fără îndoială. Şi totuşi...

Mă gândeam la momentul în care i-am descoperit, cu uluire, pe profeţi, cu patruzeci de ani în urmă, pe când am scris *Testament de Dieu (Testamentul lui Dumnezeu)*. Oare profeţia, în sine, nu reprezintă expunerea la o altă raţiune, şi chiar la una cu totul diferită, dat fiind că e vorba de raţiunea lui Dumnezeu? Aventura profetică nu este, din prima zi a ieşirii din Egipt şi până la ultimul cuvânt al lui Abdias, Ioil sau Malahia, un proces de ieşire din sine şi un salt în afara sinelui? Şi, când se retrag în „tranşee", fac asta ca să le predice israeliţilor virtuţile izolării sau să le amintească de experienţa aceasta unică, pe care au trăit-o în ajunul plecării din Egipt: momentul unic în care, în timp ce contemplau sângele mielului pascal de pe uşile caselor, evreii au avut sentimentul straniu că în acelaşi timp sunt *şi* nu sunt în împărăţia lui Faraon, sclavi şi

în același timp aflați deja pe drum spre Veșnicie – sentimentul că traversează neantul?

Cu cât mă gândeam mai mult la asta, cu atât mi se părea mai clar că pot să privesc chestiunea din toate unghiurile și chiar din cele două perspective diametral opuse și considerate incompatibile, cele ale experienței iudaice. Un evreu liberal, universalist, umanist, un evreu pentru care „optica" nu are valoare decât dacă duce la „etică", iar această etică este pusă pe primul loc, nu poate trăi starea de închidere în sine însuși decât ca pe o experiență provizorie, regretabilă și care, dacă ar dura, ar fi în mod monstruos contrară vocației sale, care este aceea de a merge spre semenii săi. Și celălalt, evreul studios, cel căruia i s-a spus: „Fă-te maestru, pentru că nicio desăvârșire de sine nu se poate face fără să te expui direct științei celui care știe mai mult ca tine", dar și: „Caută-ți un tovarăș, fiindcă studiul se face în doi, așa cum se face, pentru Platon, filosofia" – acest evreu nu trăiește oare *pilpulul*[*] ca pe o încleștare corp la corp între doi oameni, făcută din iz-

[*] Pilpul – „raționament ascuțit", termen ebraic ce se referă la o metodă de studiu a Talmudului printr-o analiză textuală intensă, în încercarea de a explica diferențele conceptuale între diverse hotărâri halahice sau de a reconcilia orice contradicții rezultate din lectura Talmudului. Pilpulul a apărut în Polonia, sub influența lui Jakob Pollak, care preda în Cracovia secolului al XVI-lea; metoda dezvoltată de el angaja o subtilă și ascuțită dialectică, era permis să se discute despre absolut orice.

bituri şi coliziuni, înscrisă în corpurile şi în dorinţele lor, bucurându-se la infinit de acest *milhama chel Torah*, acest război al Torei care este, doar el, asumarea unei Tore veritabile?

Asistăm, săptămânile acestea, la o adevărată înflorire în mass-media a „jurnalelor de izolare" la scriitori.

Şi, ca să ne simţim îmbărbătaţi şi să avem încredere în exerciţiile lor de autoficţiune, ni s-a servit lista marilor autori aflaţi în izolare şi care, din această izolare, au creat capodopere: *Vizuina* lui Kafka; *Călătorie în jurul camerei mele* a lui Xavier de Maistre; Genet, în închisoare; Hölderlin, în turnul său; Proust, desigur; Barthes, în sanatoriu; Montaigne, în biblioteca lui; inevitabilul *Munte vrăjit* al lui Thomas Mann; Alexandre Vialatte şi René Daumal, bolnavi de tuberculoză; René Crevel la Davos; *Captivii* lui Kessel; carantina lui Thomas Bernhard în Îngheţul; Wilde, cu *De Profundis*; Sade; Villon; Dostoievski; *Deşertul tătarilor* de Buzzati; mă opresc aici, lista se mărea în fiecare zi...

Dar, în afară de faptul că, în descrierile în care eram asaltaţi de camelii în floare, de pescăruşii reveniţi pe insula Saint-Louis, de zorii de iarnă sau de primăvară timpurie, în afară de faptul că, în îndrăzneţele metafore care comparau sufocarea muribunzilor cu cea a planetei epuizate sau în cuvintele

copiilor cărora le mai puneam o dată *La vita è bella* și care întrebau: „Planeta e obosită, așa, ca mama?", era dificil de întrevăzut umbra vreunui talent care să fie măcar ecoul îndepărtat al capodoperelor amintite, între claustrații de ieri și cei de azi era o diferență majoră.

Printre cei pe care scriitorii de azi aveau tupeul să-i folosească pentru a se autovalida se aflau mari bolnavi (Proust), nebuni furioși (Hölderlin, închis, timp de treizeci de ani, la dulgherul Ernst Zimmer, în turnul lui din Tübingen) sau, pur și simplu, prizonieri închiși la Bastilia sau în altă parte (Sade, Xavier de Maistre, Ezra Pound, Dostoievski, Villon) – și nu știu ca vreunul dintre ei, poate cu excepția lui Maistre, să fi căzut în capcana de a vedea în izolarea lor o ocazie de care trebuiau să profite cu orice preț sau o șansă.

Ba chiar Genet a mers mai departe și a scris *Notre-Dame-des-Fleurs* (*Doamna florilor*) cu ură împotriva izolării forțate și a „judecăților hiperbolizante" emise de frivoli și ignoranți – citiți, în *Miracolul trandafirului*[*], descrierea închisorii „sărăcite de ornamentele ei sacre", redusă la „nuditatea ei crudă", în care „deținuții nu sunt decât niște bieți oameni cu dinții mâncați de scorbut", care se târăsc „în papuci

---

[*] *Miracle de la rose,* în original, de Jean Genet.

din pânză rigidă din cauza stratului de mizerie format din praf şi sudoare".

Şi apoi, în sfârşit, regăsesc un text de René Crevel, celălalt sinucigaş magnific al suprarealismului, scris după ce a citit un articol de Emmanuel Berl despre „literatura de sanatoriu" şi pretinsele foloase pe care, în opinia burghezului din *Moartea gândirii burgheze*, o generaţie întreagă de scriitori le va trage de pe urma bolii. „Dl Berl, pamfletar şi necrofil", tună tânărul Crevel în numărul 1 din *Surréalisme au service de la révolution*, dl Berl care crede că „obrajii scofâlciţi şi nasul ascuţit" sunt „stigmatele morbide" ale geniului, dl Berl care, asemenea lui Prometeu, „care lua drept vultur durerile lui de ficat", confundă „saloanele atroce în care sufăr şi mă sufoc" cu o şcoală de stil şi de respiraţie, dl Brel „ameţit de medicamente" este un măgar căruia, „cu cinci litere foarte conştiente, îi spun rahat"...

E aceeaşi poveste.

Nici Crevel, nici Genet nu erau răsfăţaţi ai închisorii.

Textele lor erau texte de revoltă împotriva mocirlei, a intimităţii gastrice jilave, a autodigestiei enzimatice care înseamnă, spunea tot Sartre, închiderea în sine.

Ei știau că odaia lui Pascal, a lui Descartes și, cu atât mai mult, a lor era o cameră neagră, un spațiu insalubru și plin de resentimente – știau că nu însemni nimic atunci când ești singur, că de cele mai multe ori nici nu te gândești la nimic și că infernul nu sunt ceilalți, ci suntem noi înșine.

CAPITOLUL 4

Viața, zic ei

Dar mă gândesc din nou la toți cei care oferă asistență medicală.

Cu o noapte în urmă, în timp ce eram, ca toată lumea, hipnotizat de imaginile difuzate încontinuu cu femeile și bărbații admirabili care se luptă cu boala și salvează vieți, mi-a venit în minte o formulare stranie din Talmud, auzită cu mult timp în urmă din gura lui Emmanuel Levinas, cu ocazia uneia dintre ultimele vizite pe care i le-am făcut: „Cel mai bun dintre medici va merge în infern".

Am găsit textul din care provine.

E din tratatul Kiddushin, 82a.

Rabi Yehuda vorbeşte acolo în numele lui Avva Gurya.

Şi spune exact aşa, într-un dialog remarcabil prin subtilitate, prin paradoxuri dezlegate şi, aşa cum e cazul adesea în Talmud, prin umor: „Cel mai bun medic, în iad cu el".

Oare ce vrea să spună asta?

Cum e posibil ca un maestru în Talmud să enunţe o astfel de bizarerie?

E o ironie?

O provocare?

Şi, când ştim ce număr impresionant de medici mari a dat omenirii nu doar poporul evreu, ci, la nivelul său cel mai înalt, chiar lumea studioşilor, dacă ne amintim că Maimonide era medic la curtea sultanului, în Egipt, că Obadia Sforno, rabinul italian din timpul Renaşterii, cunoscut pentru comentariile la *Cartea lui Iona*, la *Cartea lui Iov* şi la *Eclesiast*, era medic la Roma, dacă ne gândim că Alexandru Borgia şi Iulius al II-lea nu şi-ar fi încredinţat niciodată trupul lor episcopal şi august altcuiva în afară de rabinul Samuel Sarfati, sau că Francisc I, prizonier al lui Carol Quintul, măcinat de sifilis, aproape în agonie, a cerut un medic evreu, apoi un altul, fiindcă primul

era maran*, cum să interpretăm o frază așa de contraintuitivă și, pentru urechea omului modern, aproape insuportabilă?

M-am dus să caut în paginile rabinului Rashi**: toți medicii, spune el, fac greșeli și abuzează de puterea lor; faptul că unul e „cel mai bun" îl face cu atât mai nedemn de iertare – de unde infernul.

Meiri, rabin catalan din secolul al XIII-lea, iubitor al științei și al iluminismului, spunea că, uneori, și cel mai bun doctor operează fără să fie sigur că intervenția e necesară, și astfel abuzează de știința sa – din nou, infernul.

La Maimonide, talmudistul absolut: același medic, cu același tratament, poate să-l vindece pe unul și să-l omoare pe altul – încă un motiv ca să ajungă în infern.

Am dat peste acest comentariu al lui Iacob Ben Asher, legiuitor din secolul al XIV-lea, stâlp al înțelepciunii rabinice: cel care merge în Iad este cel care era făcut să fie cel mai bun medic din lume, dar care s-a

---

* În Castilia și Portugalia, evrei rămași fideli iudaismului.

** Rabi Shlomo Itzhaki sau Shlomo ben Itzhak, cunoscut sub numele de Rashi (1040/1041-1105) a fost un rabin evreu francez, renumit comentator al Bibliei ebraice și al Talmudului și fost unul dintre cei mai însemnați cărturari ai iudaismului din Evul Mediu și exegeți ai Bibliei.

abătut de la misiunea lui şi a urmat o altă carieră – iar infernul.

Dar cea mai riguroasă şi, în fond, mai edificatoare lămurire am găsit-o la Maharalul din Praga*: 1. cel mai bun medic este acela care se dedică, cu o pasiune fără limite, examinării, igienei, vindecării corpului; 2. corpul singur, corpul în sine, sănătos sau bolnav, despre care uităm că spiritul este cel care l-a luminat ca un fulger şi i-a dat formă, corpul organic, nu este decât un pachet de materie opacă şi tenebroasă; 3. această materie opacă, corpul acesta lipsit de lumină şi suflet, carnea asta pe care o tratăm ca şi cum ar fi total separată de inteligenţa umană şi de proiectele ei, corpul acesta redus la masa lui de organe, de umori şi de nervi, iată, tocmai asta e infernul... Pentru Maharalul din Praga, infernul nu este nici eul, ca la Pascal, nici ceilalţi, ca la Sartre. Şi nici camera neagră de la Genet, Crevel şi ceilalţi. Infernul e corpul. Numai corpul şi corpul singur. Infernul sunteţi voi, sunt eu – dar numai în măsura în care suntem închişi în propriul corp, reduşi la viaţa de corpuri şi numai dacă, sub stăpânirea puterii medicale, sau a puterii în general care îşi asumă puterea medicală, noi consimţim la asta.

Aşadar, totul a devenit clar.

---

* Rabi Loew sau rabi Levai (1520-1609).

Indispoziția pe care mi-a provocat-o din primul moment docilitatea noastră surprinzătoare față de puterea sanitară care crește și care ne comandă recluziunea.

Uimirea mea atunci când am auzit că oamenii se repezeau să cumpere produse de primă necesitate, mai ales alimentare, cu care să-și hrănească, să-și îndoape corpul.

Faptul că aproape nimeni n-a părut prea surprins că, de exemplu, cărțile n-au fost luate în calcul printre aceste produse: au fost mulți librari curajoși care ne-au atras atenția; au luat naștere inițiative locale de *click and collect*, care le permiteau acelora dintre noi care nu puteau trăi fără cărți să vină să ridice un volum chiar de la ușa magazinului; am văzut chiar o fostă doctoriță, devenită librar, cum se mira că Amazon și celelalte magazine on-line încadrau în categoria „mărfurilor esențiale" produsele „high-tech și informatică", cele de „nutriție", „produsele alimentare și băuturi", produsele legate de „sănătate și îngrijirea corpului" sau „totul pentru animale", dar nu și cărțile – și a început să cutreiere orașul ei, pe un scuter, ca să facă ea însăși livrările; dar aceste inițiative au fost întâmpinate cu dispreț și cu bătaie de joc sau cu acuzații pe rețelele de socializare, pe motiv că încalcă reglementările sanitare.

Plimbarea animalului de companie, apoi, din 11 aprilie, adoptarea unui animal, incluse pe lista deplasărilor autorizate, în timp ce era în continuare interzisă plimbarea de unul singur sau în cuplu, pe un traseu de drumeţie sau pe plajă.

Închiderea sau suspendarea acestor repere ale civilizaţiei care sunt bisericile, sinagogile şi toate celelalte locuri de felul acesta, muzeele, parcurile, grădinile publice sau alte locuri de meditaţie profană în care oamenii obişnuiesc să-şi astâmpere setea spirituală, care nu se măsoară în cifre, care nu e o marfă.

Imaginea unui suveran pontif, care a moştenit acel „Nu vă fie frică" al lui Ioan Paul al II-lea şi care are o experienţă personală, atât de catolică, în a săruta bolnavii cu febră, cu eczeme şi cu lepră de la periferiile din Buenos Aires, dar care acum se distanţează de poporul creştin, care nu mai comunică decât pe internet, care porunceşte să fie golite bazinele cu apă sfinţită şi reface Drumul Crucii în faţa bazilicii, într-o piaţă San Pietro goală.

A fost ştearsă imaginea ebraică a lui Mesia, care aşteaptă, la porţile Romei, în mijlocul bolnavilor de scrofuloză.

A fost uitat sărutul dat de Iisus leprosului, care, de la Flaubert la Mauriac, a inspirat atâtea pagini frumoase.

A fost dată uitării Violaine, „tânăra pură" a lui Claudel, care, dacă ar fi scris astăzi *Annonce faite à Marie (Anunțul făcut Mariei)*, dacă ar fi îndrăznit să o sanctifice pe această eroină luminoasă care sărută intenționat un lepros și renaște prin acest sărut, ar fi fost considerat iresponsabil, criminal împotriva societății, cetățean nedemn.

E de negândit această imagine frumoasă și tulburătoare, pe care o păstrez din copilărie, a generalului de Gaulle aflat în vizită în Tahiti, cu doi ani înainte de a se întoarce la putere: mașina lui e blocată de un alai de leproși; el coboară, dă mâna cu fiecare dintre ei, ia în brațe un copil, îl strânge în brațe pe organizatorul acestei ciudate manifestări, nu spune nimic; pornește mașina și pleacă.

Înhumările reduse, în perioada de vârf a pandemiei, la cea mai simplă formă a lor.

Acest cuvânt frumos, înhumare, în care se aud și *homo*, și *humus*, umanul și pământul în care trebuie să se întoarcă oamenii; momentul în care trupul este pus în sicriu, fără de care mulți dintre noi nu credem că ne putem lua cu adevărat rămas bun de la cei dragi; moartea însăși; dreptul de a muri și de a-ți trăi propria moarte; minutul acesta care este pentru fiecare dintre noi, spunea, încă o dată, tot Foucault,

momentul cel mai intim şi mai secret al existenţei, momentul ultim, momentul limită asupra căruia nu mai are nimeni nicio putere şi în care este chemată persoana care ne va ajuta să trecem dincolo (aşa cum a făcut şi Foucault, care, cu ultima suflare, a spus: „Chemaţi-l pe Canguilhem, el ştie să moară!"); toate acestea, toată această cunoaştere, această scenă imemorială şi decisivă, au fost denaturate, timp de mai multe săptămâni, într-un gest de nerăbdare profilactică despre care nimeni n-ar fi crezut vreodată că ar putea fi acceptat, aşa, cum pui o scrisoare la poştă – trupurile puse în saci de plastic, ceremoniile inexistente şi saluturile de rămas-bun transmise pe WhatsApp.

Relaţia noastră cu bătrânii abandonaţi în aziluri, alt semn de sălbăticie.

Lupta pentru paturile din spitale, căreia cei mai mulţi au refuzat să-i cedeze – dar ce să credem despre această şefă de secţie de la spitalul Saint-Antoine, Karine Lacombe, care a declarat liniştită (la BFM, pe 13 aprilie 2020, într-un interviu cu Jean-Jacques Bourdin) că, pentru „cei cu o vârstă înaintată", să treacă prin procesul de „ventilare şi intubare" este mai dăunător decât „o moarte riguros asistată"? Sau despre

bioeticienii* americani care, pe un forum deschis de Hastings Center (*Libération*, 27 aprilie 2020), au cerut celor mai în vârstă să nu aglomereze serviciile de reanimare, să cedeze locul celor mai tineri la teste și vaccinuri, să crape fără să facă istericale, acasă la ei sau, ca în folclorul japonez, la poalele unui munte pleșuv?

Și apoi, toate aceste aplicații digitale de care, cu doar puțin timp înainte, ne feream și pe care le considerăm dușmani ai speciei umane – iată-le devenite platformele unui comerț sănătos, igienic, dietetic, fără contact, *clean*! De la faimosul grup GAFA**, care, din ciumat, cum era considerat înainte de epidemie, a devenit peste noapte un susținător binecuvântat al posibilității de a munci la distanță, al școlii la distanță, al consultației la distanță, al transportului la distanță,

---

* Câmpul de acțiune al bioeticii cuprinde problematica începutului și sfârșitului vieții (avortul, eutanasia, sinuciderea asistată, reproducerea asistată), manipularea genetică, diagnosticul prenatal, clonarea, terapia cu celule stem, handicapul, experimentele pe oameni, transsexualitatea etc. Bioetica preia o serie de elemente și de principii din biologie și medicină, din deontologia medicală, dar și din alte discipline și domenii de activitate (cum ar fi: filosofia, sociologia, psihologia, dreptul) și pe baza lor, clarifică deciziile și alegerile posibile din punct de vedere tehnic, în biologie, genetică și medicină.

** Marile grupuri cunoscute sub numele de GAFA, giganților internetului, adică: Google, Apple, Facebook și Amazon.

al supravegherii la distanţă, până la Organizaţia Mondială a Sănătăţii care, în momentul în care panica atinsese culmile cele mai înalte, a aderat la campania „Play Apart Together" şi le-a recomandat părinţilor din toată lumea să aibă grijă ca copiii lor să nu se mai joace decât jocuri video (Konbini, 30 martie 2020)...

Şi apoi, în sfârşit, dezbaterile mizere pe care le-au stârnit proiectele de supraveghere digitală prezentate, în tot Occidentul, drept modalitatea cea mai sigură de a ieşi cu bine din izolare.

Înseamnă asta o restrângere a libertăţilor, să punem în mâinile companiilor, dar şi într-ale statelor, baze de date care pot fi utilizate, fără îndoială, în scopuri improprii? Riscul, încă şi mai înspăimântător, de a trăi într-o permanentă stare de alertă şi de suspiciune, având mereu grijă la bluetooth, urmărindu-ne contactele îndoielnice, cerând cu furie numele – da, numele, nu e de glumit cu sănătatea! – necunoscutului cu care ne-am încrucişat paşii azi-dimineaţă, cu privire piezişă, cu mutră suspectă şi care, spune aplicaţia, e posibil să ne fi contaminat?

Din fericire, au fost şi câţiva oameni cu mintea întreagă care au pus toate aceste lucruri la îndoială.

Au fost și câteva „spirite rele” (Liga Drepturilor Omului, La Quadrature du Net*, o parte din CNIL**) care au amintit, sprijinindu-se pe exemple din politicile antiteroriste, că e întotdeauna mai ușor să suspenzi o libertate decât să o repui în funcțiune.

Am citit și anchete despre revenirea obiceiului denunțurilor anonime, despre epidemia de delații de la comisariatele de poliție, despre centrele de apel copleșite de corespondenți, anonimi sau nu, care denunțau câte un bunic care a intrat de două ori la supermarket, o menajeră care a cumpărat numai un sul de hârtie igienică, un parizian ieșit în miez de noapte sau o adunare suspectă de mai mult de două persoane – și atunci ce se va întâmpla cu aplicațiile precum „StopCovid!”, cu „brigăzile pentru detectarea cazurilor de contact” anunțate de guvernatorul statului New York și de miniștrii Sănătății din Europa, cu „camerele inteligente” deja puse în funcțiune, într-un oraș din sudul Franței, pentru a controla dacă oamenii poartă mască sau cu labradorii dresați să detecteze mirosul de Covid la oameni (*Washington Post*, 29 aprilie 2020)?

---

* Grup de propagandă francez care promovează și apără drepturile fundamentale ale cetățenilor în lumea digitală. (n.tr.)

** Comission Nationale de l’Informatique et des Libertés. (n.tr.)

Dar adevărul este că singura dezbatere pe această temă care a suscitat un viu interes în Europa a fost comparația dintre viciile și virtuțile modelelor coreean și chinez, thailandez și singaporez, confucianist și liberal, cu privire la supunerea oamenilor în fața nevoilor sănătății. N-am văzut deja câțiva savanți, cufundați în rămășițe de memorie marxistă, întrebându-se – dacă am ajunge vreodată până acolo și dacă, așa cum se întâmpla deja în Polonia, s-ar fi dorit asigurarea unui arest la domiciliu pentru cei infectați, sub amenințarea intervenției poliției – care ar fi cea mai bună modalitate de a depăși acest „mod de producție de origine asiatică" a păzirii trupurilor, la cum s-ar putea inventa sisteme „made in Europe" astfel încât, în timp ce salvăm „vieți", să ne garantăm și „suveranitatea digitală"?

Viața, așadar.

Viața pe care ni s-a ordonat, pe toate tonurile posibile, să ne-o salvăm stând acasă și rezistând în fața demonului relaxării.

Dar o viață golită.

O viață stoarsă de vlagă, aproape nulă, cum spune Giorgio Agamben*.

O viață îngrozită de ea însăși și îngropată în vizuina ei kafkiană, transformată în colonie penitenciară.

O viață care, ca să i se garanteze o minimă supraviețuire, era gata să cedeze tot restul (rugăciunea, respectul față de cei morți, libertăți, balcoane și ferestre care dau în curte și prin care vecinii, după ce au terminat de aplaudat personalul sanitar, ne spionează).

O viață în care acceptam, cu entuziasm sau cu resemnare, trecerea de la statul providențial la statul gardian sau, mai exact, în care sănătatea a înlocuit securitatea, o viață în care consimțeam la această schimbare de roluri: gata cu vechiul *contract social* (tu îți pierzi un pic din voința personală, câștigând în schimb o voință generală), acum se propunea un

---

* Filosof italian (n. 1942) care predă la Institutul Universitar de Arhitectură din Veneția și la *Collège International de Philosophie* din Paris. A urmat studii de drept și filosofie la Roma și Paris, încheiate cu un doctorat despre gândirea politică a lui Simone Weil. În articolul „Medicina ca religie" din mai 2020, a luat poziție față de măsurile impuse de către autorități, care ar putea cădea în totalitarism, și a afirmat că știința medicală are pretenția de a se impune ca religie și că trăsăturile acestei noi religii medicale sunt gnostico-maniheiste. Despre noțiunea de epidemie, Agamben a spus că reprezintă noul teren de luptă în realizarea unui război civil mondial.

nou *contract vital* (tu renunţi la un pic, sau la mult, din esenţa libertăţii tale, iar eu îţi ofer în schimb o garanţie antivirus).

Şi, făcând aceasta, s-a produs o ruptură în ceea ce toată înţelepciunea lumii, nu numai cea iudaică, s-a străduit să spună de secole: şi anume că viaţa nu e viaţă dacă e doar viaţă...

Aceasta este lecţia grecilor, atunci când toate şcolile, de la Platon la Aristotel, de la stoici la epicurieni şi chiar la cinici (Diogene în butoiul lui nu e niciodată mai izolat ca atunci când îi strigă lui Alexandru cel Mare: „Dă-te la o parte din lumina soarelui!"), toate spun că viaţa nu are nicio valoare dacă nu aspiră să fie o „viaţă bună".

Aceasta era gândirea lui Nietzsche, cel împotriva grecilor, dar de acord cu ei în ideea că viaţa nu este niciodată ceea ce este şi că, dacă nu tinde să fie altceva, dacă nu aspiră să fie o mare viaţă, dacă nu deschide uşa trupului ca să înţeleagă lucrurile şi pe ceilalţi, atunci nu merită să fie numită viaţă.

Este înţelepciunea tuturor filosofiilor, chiar a tuturor, care sunt în dezacord în toate privinţele, în afară, poate, de ideea că umanitatea nu înseamnă niciodată identitate cu sine sau egalitate cu sine – şi că ea nu este durabilă decât dacă, fie prin acţiune, fie prin contemplaţie, fie prin efortul spinozian de a-şi

spori puterea de a fi, fie prin sărutul divin, iese din izolarea pe care o constituie viaţa în starea ei naturală.

Acesta este mesajul tuturor aventurilor umane.

Este mesajul artei.

Este mesajul literaturii, care, spunea Sartre, se află în căutarea „marelui drum" unde cea mai intimă parte a noastră va fi dezvăluită în lumina orbitoare a oraşului, a mulţimii, a lumii – până la Beckett, pictor al unei umanităţi izolate fără speranţă, care începe astfel *Aşteptându-l pe Godot*: „Drum de ţară, cu copac"*...

Ei bine, e împotriva tuturor acestor lucruri, e împotriva acestui clamat „daţi-ne odată un drum!", de când se scriu cărţile, de când umanitatea care gândeşte şi care vorbeşte, începe să urce, cocoţată pe culmea unui virus care a înnebunit şi care ne înnebuneşte şi pe noi, umflată ca o enormă statuie a lui Baal în piaţa mare, goală, a oraşelor noastre, panica epidemică.

Şi la aceasta, un întreg popor de dieteticieni, de profilarhi, de vegetocraţi, de ecolocraţi, la aceasta, generalii care ne supraveghează vizuinile, apartamentele care pot fi urmărite şi controlate de la distanţă de marii GAFA – care pretind că se numesc „Siri" ca să ne facă să visăm mai uşor la un Orient unde e inutil să ne

* Samuel Beckett, *Aşteptându-l pe Godot*, traducere de Gellu Naum, Editura Univers, Bucureşti, 1970. (n.tr.)

gândim să călătorim, fiindcă kerosenul poluează şi fiindcă avem totul, absolut totul (operă, filarmonică, cele mai mari muzee din lume) servit virtual, pe platoul unui mic dejun perpetuu în pat – la această înţelepciune fără vârstă noi răspundem, ca în *Scufiţa Roşie*: „Atenţie la drumul mare, pe-acolo pândesc lupii cei răi – rămâneţi acasă".

Atunci, o spun încă o dată, cu siguranţă n-am avut de ales.

A fost înţeleaptă decizia guvernanţilor care, necunoscând mecanismul răului, au suspendat adunările de tipul celei de la Mulhouse*, una dintre primele bombe care au răspândit teroarea peste tot.

Şi, în definitiv, e preferabil excesul de precauţie şi de reglementări absurde, ca, de exemplu, în Australia, unde, în timpul pandemiei, ai voie să mergi la plajă, dar fără să stai la soare şi fără să faci castele de nisip, prostiei iresponsabile a anumitor conducători bieloruşi care au crezut că e „patriotic" să nu renunţe la meciurile de fotbal.

---

* Locul de unde s-a răspândit coronavirusul în Franţa. Este vorba despre un eveniment religios organizat, timp de o săptămână, în perioada 17-22 februarie, la Mulhouse, în estul ţării. Peste 2000 de credincioşi neoprotestanţi evanghelişti, veniţi din Franţa, Belgia, Germania şi Elveţia, pentru a se ruga şi a posti împreună, au participat la această adunare evanghelică, organizată de Biserica „Poarta deschisă creştină", una dintre cele mai mari biserici din Franţa.

Însă suntem siguri că asta e valabil numai în timpul pandemiei?

Nu e vorba aici, cumva, și de o tendință puternică a societății noastre, ale cărei semne prevestitoare se multiplicau, și pe care pandemia nu a făcut decât s-o accentueze?

Și e posibil să ne găsim în fața unuia dintre chipurile posibile ale acestui faimos sfârșit al Istoriei de care atâția și-au bătut joc și al cărui ultim cuvânt, spunea Alexandre Kojève*, va fi animalizarea oamenilor? E oare posibil ca acest „stați acasă, salvați vieți", acest „obișnuiți-vă cu o viață la mâna a doua, în care se împletesc absența, igiena, frica de tine însuți și de alții", să însemne și: „fiți ca vacile pe pajiște sau, într-o zi, Doamne ferește, ca mieii în cușcă, destinați abatoarelor; tăceți, în ogradă cu voi! trăiți împreună în această animalitate regăsită, în sfârșit vegetariană, în sfârșit vegană, în sfârșit veterinară, unde lupul, adică omul, stă, în sfârșit, alături de miel"? E posibil ca mesianismul laic, după care bâjbâie atâtea gândiri fragile,

* Alexandre Kojève (1902-1968) – filosof francez de origine rusă care a reînnoit studiul lui Hegel în Franța. După al Doilea Război Mondial, abandonează orice activitate de predare pentru a ocupa un post strategic la Ministerul Economiei și Finanțelor; a fost unul dintre negociatorii acordurilor de la Havana care vor avea ca rezultat acordurile GATT. Personaj controversat și misterios, suspectat mult timp ca agent sovietic, rămâne o figură de primă importanță în procesul de reflecție asupra filosofiei politice.

să aibă în cele din urmă drept reşedinţă o fermă a animalelor?

Nu ştiu.

Ceea ce ştiu este că lumea de după bate la uşă şi că este posibil să aibă şi chipul acesta.

Şi mai ştiu că, dacă acesta va fi cazul şi dacă, pentru a regăsi calea, va trebui ca, după exemplul lui Angelo, eroul lui Giono, să treci din casă în casă şi să zbori din acoperiş în acoperiş, ei bine, atunci va trebui să ne adunăm curajul şi să începem să ne bucurăm de faptul că trăim, că râdem, că plângem şi poate chiar să murim de atâta viaţă – dar cel puţin să murim ca nişte husari republicani.*

* Aluzie la romanul *Angelo*, de Jean Giono. (n.tr.)

CAPITOLUL 5

Adio lumii?

Dar iată ceea ce s-ar putea să fie cel mai rău.

Un angajament mai vechi a făcut ca, atunci când s-a declarat epidemia, să fiu în misiune în insula Lesbos, în Grecia, într-o tabără ridicată pentru 2.000 de refugiați, dar în care erau 20.000, veniți mai ales din Siria și alungați apoi din Turcia de Erdogan, ca să sfârșească îngrămădiți în condiții igienico-sanitare greu de imaginat.

Și s-a mai întâmplat ca, în ziua în care s-a decretat izolarea, eu tocmai ce mă întorsesem din Bangladesh, țară pe care o cunoșteam bine, pe care am descoperit-o odată cu războiul de eliberare națională prin care și-a obținut independența de Pakistan, și unde,

tocmai verificasem, îşi dădeau întâlnire în continuare, cincizeci de ani mai târziu, nu doar toate pandemiile, ci toate plăgile posibile (islamism radical, catastrofe climatice, mizerie extremă, refugiaţi rohingi* goniţi din Birmania de parcă ar fi fost vite şi, desigur, corona...).

Or, atunci când aduceam în discuţie oricare dintre cele două călătorii, atunci când am încercat să semnalez celor mai îndârjiţi că există pe lumea asta două popoare nu mai puţin lovite decât noi, dar care nu aveau mereu o „casă" în care să se izoleze, am avut parte de indiferenţa de gheaţă a celor pentru care singura urgenţă era să terminăm cu călătoriile, să lăsăm natura să respire şi, aici, la Paris, să fim bine mental, să ne simţim bine în pielea noastră şi să stăm drepţi în papucii noştri.**

Şi, mai straniu încă, atunci când *Paris-Match* mi-a publicat reportajul din Bangladesh – care, din cauza întârzierii cu care l-am scris şi cu care a fost publicat, a apărut după decretarea izolării – am văzut, pe reţelele aşa-zis sociale, dar, de fapt, din ce în ce mai

---

* Rohingya este un grup etnic de religie musulmană care vorbeşte limba rohingya, o limbă indo-ariană înrudită cu bengáli. Originea acestui grup este discutată, unii spunând că se trag din Arakan în Birmania, iar alţii că sunt imigranţi musulmani din Bengal, azi Bangladesh.

** Joc de cuvinte în original: *se tenir droit dans ses bottes* – a avea o atitudine fermă, a fi fidel unor principii. (n.tr.)

asociale, o ușoară inflamare pe tema: „Ce căutați în Golful Bengal în loc să stați acasă? Urgența și decența nu v-au făcut să vă simțiți obligat, ca noi toți, să vă izolați? Și, chiar dacă expediția a avut loc înainte ca lumea să intre în apnee, nu vă dați seama că, publicând reportajul azi, dați un exemplu de relaxare, dezertați de la lupta comună și vă sustrageți îndatoririlor dumneavoastră de solidaritate?"

În câteva ore, am înțeles următoarele:

Această solidaritate sfârâitoare cu care ne tâmpeau toți, această insurecție a fraternității pe un fond de robinsonadă și de limitare a consumului*, partea asta cu „mai puține bunuri, mai multe legături, trebuie să vorbim cu copacii, să lăsăm lumina să ajungă la noi, să ne ascultăm unii pe alții", toate astea erau niște păcăleli.

Această efuziune în creștere, această emisie de gaze cu efect de bunătate, care ar fi vrut să construiască în jurul planetei o aură de sacrificiu și de abnegație, această energie blândă care se plimba de la un satelit la altul cu pretenția că este dublată, pe fiecare milimetru al scoarței terestre, de o rețea de fraternități imateriale, dar durabile, acest cuvânt de ordine așa-zis universal, de „a salva vieți", toate acestea, atunci când

* Aluzie, probabil, la eseul *No conso – Manifeste pour la grève générale de la consommation*, de Philippe Ariès, 2006. (n.tr.)

venea vorba nu de „vieţi" (ah! infamia acestui substantiv nearticulat!), ci de *aceste* vieţi (acelea din Lesbos, din Bangladesh şi, în aceeaşi măsură, ale ziariştilor fără loc de muncă pe care trecerea la dieta mondială începea să-i arunce în stradă în Mexic, la Cairo sau Caracas şi ale căror suferinţe diverse nu puteau fi reduse la formula numelui unui virus), toate acestea, da, aveau drept revers un egoism de fier.

Cât despre proiectul de a apăsa pe butonul de pauză pentru a-i permite planetei să răsufle, cât despre această întrerupere a curentului globalizării pe care, după ecologiştii cu inimă de struţ, urma să o îndeplinească în sfârşit noua zână a electricităţii, cu energiile ei ionice şi regenerabile, cât despre această punere între paranteze, această suspendare, această épochè* a legilor lumii dinainte, despre care ni s-a vorbit peste tot şi al cărui întrerupător trebuia să fie Covid, bravo, părea să funcţioneze, dar nu aşa cum ni se spusese... nu în sensul unei şi mai mari egalităţi... fiindcă tocmai de cei mai damnaţi dintre damnaţi ne separam – şi ei erau cei care aveau să plătească scump generozitatea noastră radicală...

---

* În coordonatele filosofiei clasice greceşti, termenul *epoché* înseamnă „suspendare" sau „întrerupere", iar peste milenii, a ajuns un concept major în fenomenologie, concept pe care Roland Barthes îl activează, susţinând că imaginea devine o *epoché* într-un raport multiplu: cu timpul, cu memoria, cu moartea.

Spre deosebire de epidemiile din 1968 și 1958, aceasta nu va fi uitată.

Dar lumea, da, ea era pe cale de a fi uitată: de multă vreme ne jena, de multă vreme ne dezgusta un pic și de multă vreme reușeam s-o ținem la distanță – treaba era ca și rezolvată.

Atunci, am făcut un exercițiu simplu.

Am răsfoit presa dintr-o săptămână.

O, nu dintr-o săptămână specială!

Doar din săptămâna în curs, nici nu contează care, fiindcă era o săptămână cu totul obișnuită.

Și am descoperit că, dacă ar fi fost să ne luăm după oglinda pe care presa ne-o punea în față, în săptămâna respectivă nu se mai întâmplase nimic pe lume în afară de virus.

Emigranții dispăruseră.

Încălzirea globală nu mai exista.

Defrișarea masivă a pădurii amazoniene, „plămânul planetei", continua bine-mersi, dar nimeni nu mai era îngrijorat din cauza asta.

Războiul din Yemen nu mai avea loc.

Cel din Siria era un miraj.

În Germania, începea un proces Nuremberg al torturii din Siria, unde fanaticii lui Bahar al-Assad* erau judecaţi pentru crime împotriva umanităţii – însă respectarea măsurilor de protecţie împotriva virusului din Baden-Würtemberg era în centrul atenţiei.

Statul Islamic, care, ca ciupercile în peşteră, creşte în obscuritatea mediatică şi în umezeala lumilor închise, se reorganiza în Irak, îşi pregătea armele în regiunea Rojava şi înainta în Mozambic, unde cincizeci de tineri dintr-un sat din savană tocmai fuseseră masacraţi fiindcă refuzaseră să jure credinţă grupării al-Shabaab** – evenimentul nici nu exista; în afară de câte o vorbă vagă ici-colo, nu a fost înregistrat.

Erdogan, pe lângă faptul că avea mâinile pătate de sângele kurzilor şi conştiinţa încărcată cu mizeria refugiaţilor din Lesbos, viola apele teritoriale ale Ciprului, ţară membră a Uniunii Europene. Îşi consolida avantajul în Somalia şi, ca şi când ar fi ieşit la o

---

* Bashar Hafez al-Assad este actualul preşedinte al Siriei, comandant-şef al Forţelor Armate Siriene şi secretar regional al partidului Ba'ath. Tatăl său, Hafez al-Assad, a condus Siria timp de 30 de ani până la moartea sa. Bashar Al-Assad a fost ales în 2000 şi 2007, dar de fiecare dată fără opoziţie.

** Înfiinţat în 2004, este un grup fundamentalist terorist şi jihadist cu sediul în Somalia. În 2012, a promis loialitate organizaţiei militante islamiste Al-Qaeda.

plimbare prin pădure, își trimitea ienicerii să-și dezmorțească picioarele și mitralierele kalașnikov în Libia. Dar nimeni nu s-a îngrijorat din cauza asta. „Distanțarea socială" era valabilă și între continente.

Putin, care anexase Crimeea și nu dăduse niciun pas înapoi în fața Ucrainei, nu pierdea nici el controlul situației și, urmându-și visul de a vedea spulberându-se o Uniune Europeană fondată pe principii (pace, stat de drept, egalitate între bărbați și femei, respectul minorităților, laicitate) pe care le detestă dintotdeauna, se distra înfigându-și banderilele*, ca un toreador, la frontierele noastre, ca să vadă câte lucruri inacceptabile eram dispuși să mai încasăm. Dar Europa, care fusese o prințesă răpită de un taur**, părea un taur orb, o vită docilă gata să fie ucisă, care își pleacă capul la fiecare lovitură.

Xi, reluând rețetele lui Deng (ce contează dacă pisica e albă sau neagră, atâta vreme cât prinde șoareci!), profita și el de situație pentru a accelera

---

* Banderilă – suliță mică prevăzută cu un steguleț, pe care toreadorii o înfig în grumazul taurului ca să-l atâțe.

** Conform mitologiei grecești, Europa este fiica regelui Agenor, care domnea în Fenicia; vrăjit de frumusețea ei, Zeus plănuiește să o fure, se preschimbă într-un taur frumos și se alătură turmelor regelui.

„reglementarea" problemei uigure* și, la Hong Kong, pentru a-i aresta pe opozanți, pentru a-i persecuta pe ziariștii liberi și pentru a impune o „lege a securității naționale" care bătea ultimul cui în sicriul democrației; dar noi nu aveam ochi decât pentru măștile, gelurile și testele pe care el le „oferea" Europei.

Viktor Orbán se instala cum trebuie în starea de urgență și tăia subvențiile partidelor care nu-i plăceau, pe ale orașelor ostile și ale ONG-urilor. Pentru acest Cezar maghiar, la Budapesta nu mai curgea Dunărea, ci Rubiconul (ca, de altfel, și în Polonia, unde niște Ubu** aproape regi organizau, în țara lui Geremek și Walesa, mascarada unei alegeri prezidențiale fără campanie, fără dezbatere și fără o alternativă reală). Însă, pentru presă, în continuare nu se întâmpla nimic.

---

* Uigurii sunt un popor turcic, care trăiește în mare parte pe teritoriul Chinei de azi, în provincia Xinjiang, numit și Turkistanul de Est. În cronicile chineze sunt menționați sub denumiri ca Huihe, Huihu, Weiwu și Chunwei.

** Referire la piesa de teatru *Ubu rege* sau *Regele Ubu* (în franceză, *Ubu roi*), a lui Alfred Jarry. Piesa a provocat o revoltă din partea publicului și data premierei a fost și data închiderii sesiunii. *Ubu rege* este prima parte a ciclului Ubu; titlul ar putea fi inspirat de tragedia lui Sofocle, *Oedip rege*. *Ubu rege* este opera reprezentativă a lui Jarry, satiră la adresa autorității obtuze și barbare și a burgheziei birocratice.

În Sudan, era pe punctul de a se naşte o democraţie. În Algeria, care nu era numai ţara *Ciumei*, ci şi ţara unei hotărâri şi a unui zâmbet mai puternice decât nomenclaturile, era o revoluţie în curs. Iranul lansa un nou model de rachetă Qased, premergătoare dezvoltării rachetelor cu rază lungă de acţiune care, într-o zi, ar putea transforma în cenuşă oraşele Beirut, Riyad sau Tel Aviv. Daech lovea în regiunea pariziană, la Colombes. Brexitul, ca un Golem scăpat din mâinile creatorului său, ducea o viaţă bună, în timp ce prim-ministrul, consemnat la pat, era îngrijit de medici imigranţi pe care el voia să-i dea afară din ţară. Era în curs o recesiune mondială. Lipsurile alimentare se întrevedeau ameninţător. Treizeci de milioane de locuri de muncă fuseseră pierdute în Statele Unite, într-un climat de scapă-cine-poate, care nu s-a mai văzut de la criza din 1929 şi de la filmele lui Frank Capra*. Trump încălca Constituţia. Biden, cu campania lui falimentară, se impunea puţin câte puţin. Maduro, ruinat de scăderea preţului petrolului, încerca să-şi revină cu ajutorul traficului de cocaină. Bolsonaro călca în picioare drepturile sociale şi salariile. India

* Frank Capra (1897-1991) – regizor american originar din Sicilia, Italia. Principalele sale realizări sunt: *O viaţă minunată*, *Domnul Smith merge la Washington*, *S-a întâmplat într-o noapte*, *Nu o poţi lua cu tine după moarte*, *Extravagantul Mr. Deeds*, *Orizont pierdut*, *Vi-l prezint pe John Doe* şi *Arsenic şi dantelă veche*.

îşi categorisea musulmanii drept cetăţeni de rangul al doilea, în timp ce în Nigeria continua masacrul creştinilor. În Franţa exploda şomajul, centrele de primire a oamenilor străzii îşi închideau uşile, iar prefecţii se temeau de revolte provocate de foame. Dar nu. Nimic, absolut nimic. Nu se întâmpla nimic. Şi, în media, nu era loc decât pentru dezbaterile teologice despre misterele tocilizumabului* sau ale substitutelor nicotinice.

Coronavirusul avea această calitate: să ne scuteasc㠄 de ştirile derizorii, să ne ajute să facem economie de informaţiile lipsite de interes, să ne uşureze de peripeţiile unei Istorii care, cu bunăvoinţă, intrase în hibernare.

Şi când, în lumina neagră a coronavirusului, ne-am întors la lumea de dinainte (cea în care ne preocupam – un pic – de vecinii noştri, de fraţii noştri aflaţi aproape sau departe, de Bangladesh, de Lesbos), în acel moment ne-am dat seama că eram iraţionali şi inconştienţi.

Aprilie 2020? Mai? Nimic.

---

* Tocilizumab, cunoscut şi sub denumirea de atlizumab, este un medicament imunosupresiv, în principal pentru tratamentul artritei reumatoide şi a artritei idiopate sistemice juvenile, o formă severă de artrită la copii. Este un anticorp monoclonal umanizat împotriva receptorului interleukinei-6.

Evident, acest nimic era doar o aparenţă.

Planeta continuase, şi continuă şi acum, să se rotească.

Doar că, dacă o privim cum se roteşte adoptând o perspectivă ceva mai amplă (cea a lumii geopolitice şi a înfruntării diferitelor viziuni asupra lumii) şi, mai ales, mai puţin ironică (fiindcă ne asumam acest punct de vedere: e mai bine să trăieşti într-o republică decât într-o tiranie), ne-am da seama că se roteşte cu susul în jos.

Europa făcea ce credea mai bine de cuviinţă. Inunda piaţa cu lichidităţi. Iar conducătorii ei (Macron, Merkel, Lagarde) se comportau cum se cuvine şi ţineau piept furtunii. Dar cel mai dificil era să-i ţii deoparte pe partizanii reîntoarcerii la vechile frontiere. Valul populist se abţinea doar pentru a spulbera cu mai multă putere digurile după aceea şi a da pe dinafară. Şi, atunci când avioane ruseşti pline cu măşti aterizau în Lombardia, când Republica Cehă intercepta ventilatoare chinezeşti destinate Italiei, când Cuba trimitea medici de urgenţă într-un departament francez de peste mări şi când proiectul de a

emite *eurobonduri*[*], obligaţiuni europene mutuale, se lovea de sfântul egoism al naţiunilor din Europa de Nord, îi auzeam pe adepţii lui „v-am spus eu" râzând şi salutând cu strigăte puternice falimentul „modelului de la Maastricht".

Statele Unite, lovite în inimă de acest Pearl Harbour sanitar şi victime ale unui preşedinte care şi-a pierdut capul, se cufundau în izolare. Desigur, această tendinţă nu era nouă. Începuse cu mult înainte de Trump. Şi scrisesem o carte, *L'Empire et les cinq Rois (Imperiul şi cei cinci regi)*, despre această retragere, această stingere a focurilor din cetatea luminoasă de pe vârful dealului – şi întreprinderea virgiliană de a reface Europa aşa cum Europa refăcuse Roma, care refăcuse Troia, ideea că, în virtutea acestui proiect, vom duce mai departe drapelul valorilor republicane şi democratice, care de mult timp îşi pierduseră din forţă. Dar, de data aceasta, părea că jocul s-a terminat. Nu se mai punea problema responsabilităţii şi a vocaţiei mondiale. Mai rău: pentru prima dată după un secol, lumea trecea printr-o criză gravă şi nu aştepta nimic de la

[*] Pe piaţa titlurilor de valoare pe termen lung există un tip special de datorie, numit *eurobonduri*. Împrumutaţii pentru acestea sunt guverne, mari corporaţii, organizaţii internaţionale şi alte instituţii interesate să atragă resurse financiare pentru o perioadă destul de lungă şi cu cel mai mic cost. Pentru prima dată, aceste instrumente au apărut în Europa şi s-au numit *eurobond*, motiv pentru care sunt astăzi numite *eurobonduri*.

Statele Unite. Și mai rău: dușmanii lor, care sunt și dușmanii libertății, își arătau mușchii în lumea de după ca și cum America nu mai conta, nu mai valora nimic, nu mai exista – lumea intra într-un univers straniu, în același timp foarte nou și foarte vechi, care părea *precolumbian*.

Cel mai puternic dintre acești dușmani ai libertății, Xi, era în plină acțiune și, în timp ce noi ne duceam războiul cu virusul, el ducea un alt război, unul adevărat, a cărui miză era să ajungă la rangul de primă putere mondială. Avea multe să-și reproșeze comunismul chinez? Ascunzând situația timp de săptămâni întregi, manipulând cifrele, intimidând medicii care lansau alerte și băgându-i în închisoare pe jurnaliștii care postau articole pe GitHub în care vorbeau despre dezastrul din spitalele din Wuhan, contribuise oare la transformarea unei infecții dintr-o piață de pangolini într-o pandemie? N-are importanță. El ducea singurele trei bătălii care contează pentru un maoist. Lupta pentru controlul numelor (mai ales, nu „SARS-CoV-2", la care se gândiseră la început, și care suna prea ca „SARS 2003", deci virus chinezesc). Lupta pentru controlul poveștilor (a făcut tot posibilul, scrie *Le Monde* din 29 aprilie 2020, pentru ca OMS, subordonată regimului, să confirme că alarma a fost dată de un e-mail venit de la Beijing, nu din Taiwan). Și, în fine,

lupta „războinicilor lupi" din diplomația lui, pregătită să trimită semnale, și pe uscat și pe mare, celor care nu înțeleseseră încă faptul că globalizarea secolului XXI va fi chinezească sau nu va fi deloc* (violarea spațiului aerian al Republicii Formosa, creșterea numărului incidentelor din marea Chinei de Est, acapararea unor insule strategice sau a unor zone maritime disputate cu Japonia, Vietnamul, Insulele Filipine sau sultanatul Brunei...). Și, în afară de asta, șiretenia tacticianului care a inventat modelul ripostei (izolare), dar alege momentul în care adversarul recurge la aceeași tactică pentru a scăpa de el (a ieși din izolare) și a o lua de la capăt.

Cât despre restul lumii, cea în care globalizarea, orice s-ar spune, făcuse să scadă sărăcia și să crească libertatea, cea care, de treizeci de ani, după căderea Uniunii Sovietice, privea Occidentul nu ca pe un apus, ci ca pe un nou răsărit, cea pentru care marea lumină a libertății nu mai răsărea la est, ci la vest, lumea aceasta începea să se resemneze. E mai important Drumul Mătăsii, se șoptea la Kabul, la Bangkok sau Bujumbura, decât suveranitatea fiecăruia. Mai bine banii chinezilor decât un Occident care se izolează, care nu vede lumea decât ca pe niște coridoare de

---

* Referire la spusele lui André Malraux: „Secolul XXI va fi religios, sau nu va fi deloc".

contaminare, care nutrește o sfântă oroare pentru tot ce e în trecere, se expatriază, se mută și circulă și care nu vorbește decât despre reîntoarcerea la căminul industriilor sale, al talentelor sale, al capitalului său. Să trăiești chinezește sau să mori...

Lumea, în Gaffiot, dicționarul de limbă latină din care tinerii de altădată învățau să gândească în franceză, era tradus prin *mundus* – și se înțelegea în două feluri.

Lumea adevărată. Cea în care oamenii trudesc și suferă, plâng, mor și speră. Cea care, în decursul secolului al XX-lea, a fost transformată de două ori în ruine, ba chiar de trei ori, cu lunga criză a comunismului, dar pe care locuitorii ei au reușit de fiecare dată să o reconstruiască. Cea în care ne știm moștenitorii unui trecut criminal care a înghițit ca un boa, și care va mai înghiți, toate vechile filosofii, dar în care nu intenționăm, din cauza asta, să renunțăm la a gândi și mai ales la a acționa. Într-un cuvânt, lumea unei generații, generația mea, care a fost educată în ideea că nu se mai pune problema nici să ne uităm cum trec trenurile, nici să repetăm, ca un disc stricat, „gata cu asta", ci că trebuie să facem totul, pe plan politic, practic, activ, aproape manual, ca să ținem un pic în frâu „asta"... Istoria acestei generații încă trebuie scrisă. Dar asta a fost aroganța ei prudentă. Asta a fost noua

ei filosofie. Maeştrii ei nu se mai numeau Karl Marx şi Carl Schmitt, ci filosofi mai blânzi (Emmanuel Levinas). Spirite sobre, dar angajate, care înfruntaseră Bestia cu mâinile goale (Brigăzile internaţionale, Rezistenţa, André Malraux). Şi, pentru noi, oamenii aceştia erau cei mai frumoşi din lume, fiindcă prezenţa în faţa lumii cu prezenţa în faţa cuvântului, arta combatantului cu cea a poetului – şi fiindcă în lumea aceasta, impregnată până în măduva oaselor de instinctul de moarte şi de memoria totalitară, ei ne dădeau armele nu ca să o refacem, ci ca să o reparăm. Datorită lor am fost interesaţi de Biafra*, de refugiaţii care au părăsit Vietnamul în bărci după război**, de Bangladesh. Datorită lor, înarmaţi cu acest cristal iniţial în care se vedea dubla perfidie de a consimţi la starea de lucruri şi de a pretinde că o „vindecăm", am început să batem drumurile. La şcoala lor s-a inventat conceptul de „drepturi ale omului". Şi tot la şcoala lor, cel de „fără frontiere". Şi pentru asta chiar nu avem de ce să roşim.

---

* Biafra, al cărei nume oficial a fost Republica Biafra, a fost un stat secesionist, care a existat în perioada 1967-1970, în partea de S-E a Nigeriei, unde se găseau cele mai mari rezerve de petrol ale acestei ţări. Numele ţării provenea de la numele Golfului Biafra, aflat în sud.

** În text, *boat-people vietnamiens*, literal, vietnamezii din bărci. (n.tr.)

Dar *mundus* înseamnă și ceea ce e curat și îngrijit. Fără pată, imaculat. Aseptic. Igienizat. În greacă, se zice *cosmos*. În franceză, *cosmetică*. Și acesta e numele unei alte lumi, indiferentă față de partea ei blestemată, care uită că există și imundul și că e treaba noastră, de oameni, să îl înfruntăm – este numele unei lumi preafrumoase în care ești rugat să ascunzi mizeria, răul, Meduza, căci nu am ști cum să le suportăm dacă le vedem... În această lume, care există din cele mai vechi timpuri, dar pe care coronavirusul o face să-și recapete blazonul, cei care iau avionul ca să raporteze ce se întâmplă în Golful Bengal sunt asasinii planetei. Internaționaliștii, care pleacă în regiuni ale lumii în care, în loc de nume și de locuri, ies în evidență cei care seceră vieți, sunt acuzați că se amestecă în treburi care nu-i privesc și sunt chemați să dea socoteală. Și ce găsesc la întoarcere? O lume în care domnesc cei care se ocupă de ventilație, cei care supraveghează starea de urgență, delegații în agonie. O lume în care, în locul oamenilor care fac rău, avem geluri hidroalcoolice, balcoane de la care ne strigăm complimente, câini pe care să-i plimbăm de două ori pe zi înarmați cu declarația pe propria răspundere și orașe din care mulțimea umană a fost alungată așa cum sunt alungate infecțiile nosocomiale dintr-o sală de operații. O lume de dresori de câini, adică de dresori care sunt câini și care transformă în câini o omenire întreagă,

ce nu mai are dreptul decât să latre atunci când i se aduce aminte că e făcută din oameni, să geamă atunci când ia un virus şi să scheaune atunci când Domnul Corona, regele nostru, îi dă o lecţie aşa cum i-ar arunca nişte lături sau cum i-ar administra o scatoalcă. Lumea e făcută ca să ne cuibărim în ea, spune regele Corona. Ca să ne culcăm în ea ca într-un pat. Şi dacă somnul nu vrea să vină, ne apucăm să numărăm oi, bani, dacă avem, şi, apoi, virusuri.

Nu-i aşa că viaţa e frumoasă?

Nu avem tot ce ne trebuie (produsele de primă necesitate, dar şi, la urma urmei, sex, imaginaţie, moarte) la un click şi un Netflix distanţă? Iată! Din nou acest „net", care este celălalt sens al lui *mundus*[*]...

Asta e lecţia virusului.

Asta e cauza furiei mele.

Şi de asta ar trebui să rezistăm, cu orice preţ, în faţa acestui vânt de nebunie care suflă peste lume.

---

[*] Joc de cuvine aici, *net* înseamnă, în limba franceză, şi „curat", care este unul dintre sensurile lui *mundus*. (n.tr.)

DE ACELAȘI AUTOR (continuare)

Romane

Le diable en tête, Grasset, 1984.
Les Derniers Jours de Charles Baudelaire, Grasset, 1988.

Piese de teatru

Le Jugement dernier, Grasset, 1992.
Hôtel Europe, Grasset, 2015.

Belle-arte

Frank Stella, La Différence, 1989.
César, La Différence, 1990.
Piero Della Francesca, La Différence, 1992.
Piet Mondrian, La Différence, 1992.
Aventurile libertății, Editura Albatros, 1995.

Chestiuni de principiu

Questions de principe I, Denoël, 1983.
Questions de principe II, Le Livre de Poche, 1986.
Questions de principe III*, La suite dans les idées*, Le Livre de Poche, 1990.
Questions de principe IV, *Idées fixes*, Le Livre de Poche, 1992.

Questions de principe V, *Bloc-notes*, Le Livre de Poche, 1995.
Questions de principe VI, *avec Salman Rushdie,* Le Livre de Poche, 1998.
Questions de principe VII, *Mémoire vive,* Le Livre de Poche, 2001.
Questions de principe VIII, *Jours de colère*, Le Livre de Poche, 2004.
Questions de principe IX, *Récidives,* Grasset, 2004.
Questions de principe X, *Ici et ailleurs,* Le Livre de Poche, 2007.
Questions de principe XI, *Pièces d'identité*, Grasset, 2010.
Questions de principe XII, *Début de siècle*, Le Livre de Poche, 2013.
Questions de principe XIII, *Qui a peur du xxie siècle*, Le Livre de Poche, 2016.
Questions de principe XIV, *L'OEil du cyclone*, Le Livre de Poche, 2018.

Cronici

Le Lys et la Cendre, Grasset, 1996.
Comédie, Grasset, 1997.
Inamici publici (cu Michel Houellebecq), Editura Polirom, 2008.

Editura ACT şi Politon

Str. Înclinată nr. 129, Sector 5, Bucureşti, C.P. 050202.
Tel: 0723.150.590, e-mail: office@actsipoliton.ro
www.ACTsiPoliton.ro / www.blog.ACTsiPoliton.ro